הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר נזיקין

מעשה רקח על הלכות רוצח ושמירת הנפש

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות רוצח ושמירת הנפש

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-רוצח-ושמירת-הנפש/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 7
הלכה ד 7
הלכה ה 7
הלכה ז 8
הלכה יא 9
הלכה יג 10
הלכה יד 10
הלכה טו 11
פרק ב 11
הלכה ב 11
הלכה ג 13
הלכה ד 14
הלכה ו 14
הלכה ז 14
הלכה ט 15
הלכה יא 16
הלכה יד 16
הלכה טז 16
פרק ג 16
הלכה א 16
הלכה ב 17
הלכה ד 17
הלכה ז 17
הלכה ט 17
הלכה יא 18
הלכה יב 18
פרק ד 19
הלכה א 19
הלכה ג 19
הלכה ה 19
הלכה ו 20
הלכה ז 20
הלכה ח 21
הלכה י 22
פרק ה 22
הלכה א 22
הלכה ב 23
הלכה ג 24
הלכה ה 24
הלכה ו 24
הלכה ז 25
הלכה י 25
הלכה יב 25
הלכה יד 26
פרק ו 26
הלכה ה 26
הלכה ח 27
הלכה ט 27
הלכה י 27
הלכה יא 28
הלכה יב 28
הלכה יג 29
הלכה טו 29
פרק ז 30
הלכה א 30
הלכה ב 30
הלכה ד 30
הלכה ה 31
הלכה ו 31
הלכה ט 32

הלכה יב 32
הלכה יד 33
פרק ח 33
הלכה א 33
הלכה ד 34
הלכה ה 34
הלכה ו 34
הלכה ז 35
הלכה ח 35
הלכה יא 35
פרק ט 35
הלכה א 35
הלכה ב 37
הלכה ג 38
הלכה ד 39
הלכה ה 39
הלכה ו 40
הלכה ח 41
הלכה ט 41
הלכה י 41
הלכה יא 42
הלכה יג 42
הלכה יד 42
פרק י 43
הלכה א 43
הלכה ב 43
הלכה ד 44
הלכה ה 44
הלכה ו 44
הלכה ח 45
הלכה ט 45
פרק יא 45
הלכה א 45
הלכה ב 46
הלכה ג 47
הלכה ד 47
הלכה ה 47
הלכה ז 47
הלכה ח 48
הלכה יג 48
פרק יב 48
הלכה א 48
הלכה ה 49
הלכה ו 50
הלכה ט 50
הלכה יא 50
הלכה יב 51
הלכה יד 51
הלכה טו 51
פרק יג 51
הלכה א 51
הלכה ב 52
הלכה ד 52
הלכה ח 53
הלכה ט 53
הלכה י 54
הלכה יד 54

פרק א

הלכה ב

מצוה ביד גואל הדם וכו' שנאמר גואל הדם הוא ימית וכו'. כתב הכסף משנה ז"ל, בפרק נגמר הדין ובספרי פן ירדוף וכו' ע"כ, בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה) [ע"ב], תניא גואל הדם ימית את הרוצח מצוה בגואל הדם, ומנין שאין לו גואל שבית דין מעמידין לו גואל, שנאמר בפגעו בו מכל מקום, ופירש רש"י, הגואל הדם הוא ממיתו לרוצח שוגג שיצא חוץ לעיר מקלטו וכו', ע"כ. ופירושו תמוה, דקרא בהורג במזיד הוא דכתיב, או באיבה הכהו בידו וכו', גואל הדם ימית את הרוצח בפגעו בו, ותו דקרא משמע דהוי מזיד מדכתיב מות יומת, ותו דמנא ליה דהך קרא ביוצא חוץ לתחום מקלטו, הא קרא סתמא קאמר, ויוצא חוץ לתחום נתבאר שם בפסוק אחר, ואם יצא יצא הרוצח וכו', ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו, ורצח גואל הדם את הרוצח אין לו דם, ותו, בפרק אלו הן הגולין (מכות דף י"א) [ע"ב], תנן רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם, רבי יוסי הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם, ורשות ביד כל אדם, רבי עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם, וכל אדם חייבים עליו, ובגמרא תנו רבנן, ורצח גואל הדם את הרוצח וכו', מאי טעמא דר"י הגלילי, מי כתיב אם רצח, ור' עקיבא מי כתיב ירצח וכו', ולפירוש רש"י דקרא דגואל הדם ימית את הרוצח, ביוצא חוץ לתחום קאי, הרי היא מצוה מבוארת, ותקשי בין לר"י הגלילי בין לר' עקיבא, דגם לר"י הגלילי אמאי איצטריך להכריח מדלא כתיב אם רצח, תיפוק ליה דפסוק מפורש, והוא, גואל הדם ימית את הרוצח, דהוי ציווי גמור.

וראיתי להרב דינא דחיי ז"ל עשין ע"ה דף פ"ה, שגם הוא הקשה קצת ממה שהקשינו על רש"י ז"ל, ותירץ דסבירא ליה דתרי פעמים כתיב בפרשת גואל הדם הוא ימית את הרוצח בפגעו בו, אם אינו ענין למזיד תנהו ענין לשוגג וכו', עיי"ש, ואחרי המחילה הראויה מלבד שעדיין קשה כל מה שהקשינו, איך יאמרו הסמ"ג ורש"י ז"ל אם אינו ענין שלא הוזכר בתלמוד, ותו דכיון שהפסוק הראשון כתוב בסתמא, ואם בכלי ברזל וכו', ואם באבן יד וכו', או בכלי עץ יד וכו', גואל הדם הוא ימית את הרוצח בפגעו בו הוא ימיתנו, הרי שלא נתבאר בפסוק אם במזיד אם בשוגג, ושוב כתיב ואם בשנאה יהדפנו וכו', או באיבה הכהו בידו וימות מות יומת המכה, רוצח הוא, גואל הדם ימית את הרוצח בפגעו בו, ומדכתיב ואם בשנאה או באיבה, משמע ודאי דמזיד גמור קאמר, ואיך נאמר דאם אינו ענין וכו', ותו דיתכן זדון בלא שנאה ואיבה כידוע, אבל שנאה ואיבה מוכרח שהוא זדון.

ועוד במה שנתקשה הרב שם בדברי הסמ"ג בלאוין קס"ה, שכתב, רוצח שהרג בזדון אין ממיתין אותו בעדים עד שיבואו לבית דין וידינוהו למיתה, שנאמר ולא ימות הרוצח עד עמדו וכו', ע"כ. ודקדק עליו שלא הזכיר שכשדנוהו למיתה, שמצוה ביד גואל הדם להרגו, מפני שרצה להבין בדברי רבינו שכתב מצוה ביד גואל הדם וכו', דכוונתו דאע"ג דבשאר חייבי מיתות העדים ממיתים אותם, כדכתיב יד העדים וגו', מכל מקום ברוצח מצוה ביד גואל הדם וכו', והרואה יראה שזה דבר חדש שלא נמצא בכל התורה כולה, ולא נתבאר בפסוק ולא בגמרא, וכל כי האי הוי ליה לבארו להדיא, גם בהלכות סנהדרין כשכתב רבינו דין יד העדים וכו', הוי ליה לכתוב חוץ מרוצח, ואדרבה מצינו בדברי רבינו פרק י"ג דהלכות סנהדרין שכתב בכל חייבי מיתה, ועדיו הם ההורגים אותו בכל מיתה שיתחייב בה, ורוצח שלא הרגוהו עדיו חייבים להמיתו ביד כל אדם ע"כ, וכן כתב שם פרק י"ד דין ח' עיי"ש, הרי שלא הזכיר גואל הדם כלל מפני שהיתר ההריגה לגואל הדם אינו אלא בלא נתחייב מיתת בית דין, כגון בזדון ואין שם עדים, או אפילו בעדים ואין שם התראה בכל פרטיה בעדים והתראות וקודם שבא לבית דין כפשטיה דקרא, ובהא כו"ע מודו דמצוה ביד גואל הדם, ולזה נתכוון גם הכסף משנה ז"ל, שהביא מהספרי פן ירדוף גואל הדם מצוה ביד גואל הדם לרדוף, דהיינו בלא נתחייב מיתה בבית דין, ופלוגתא דרבי יוסי הגלילי ור' עקיבא אינה אלא ביצא חוץ לתחום עיר מקלטו, דהיינו אחר שיצא מבי"ד לחיוב גלות, ופלוגתייהו בלישנא דקרא ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח וכו', ופסק רבינו כר' עקיבא לקמן פרק ה' דין י' דאם יצא חוץ לתחום בזדון הרי התיר עצמו למיתה, ורשות לגואל הדם להרגו.

ומעתה מאי דתנן במתניתין ובריית התם ופסקו רבינו שם בתחילה, אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי המקלט, ובית דין מביאין אותו משם ודנין אותו שנאמר ושלחו זקני עירו וכו', מי שנתחייב מיתה ממיתין אותו שנאמר ונתנו אותו ביד גואל הדם, מי שנפטר פוטרין אותו שנאמר והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם, מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו וכו', מה שכתב מי שנתחייב מיתה הכוונה שהרג במזיד בראיה ברורה דלא רמיא על הבית דין להמיתו ע"י גואל הדם, דאילו היו שם עדים והתראה כדינו אין שייך ערי מקלט ולא גואל הדם דהבית דין ימיתוהו ע"י העדים, כדכתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וכו', ומי שנפטר דהיינו שההריגה היתה באונס, כדכתיב בקרא ונדחה ידו בגרזן וכו', פוטרין אותו וצריך להצילו מיד גואל הדם ולהשיבו לערי מקלט מחמתו, ואם הרג בשוגג אז נתחייב גלות ומחזירין אותו לעיר מקלטו, דאין לומר בהרג בזדון דגולה דהרי בראש אותו פרק כתב רבינו, כל ההורג בשגגה גולה וכו', דמשמע דוקא בשגגה

ולא בזדון, וכן נראה האמת שהרי כמה פסוקים נאמרו ברוצחים, ומכה איש ומת מות יומת, ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת וכו', והתם ודאי היינו ע"י עדים והתראה, ויד העדים וכו', משא"כ ענין גואל הדם כי יחם לבבו, מחלקינן בין שוגג למזיד, ותו לא, אכן יש לגמגם בזה מדין הכיפה דתנן פרק אלו הן הנשרפין, ופסקו רבינו לקמן פרק ד' דין ח', ההורג בפני עדים בלא התראה, או שהוכחשו העדים בבדיקות ולא הוכחשו בחקירות מכניסין אותם לכיפה וכו', וכן כתב פרק י"ח דהלכות סנהדרין דין ד', דמשמע דאין מוסרין אותו ביד גואל הדם אלא א"כ נתחייב מיתת בית דין בעדים והתראה, וכיון שכן חזרנו לדברי הרב דינא דחיי ז"ל, וההיא דפרק י"ג דהלכות סנהדרין צריך לומר דבאין שם גואל הדם היא או שלא רצה להרגו, וצ"ע.

הלכה ג

אין אחד וכו' להמית את אביו וכו'. לאו דוקא מיתה, דהוא הדין הכאה או קללה או ביזוי אף שהוא ראוי לכך, כמו שכתב רבינו סוף פרק ה' דהלכות ממרים עיי"ש.

הלכה ד

ואפילו נתן כל ממון שבעולם וכו'. וכן כתב בכופר דנס לעיר מקלטו בריש פרק ה', ונראה דלאו דוקא בית דין דהוא הדין גואל הדם, וכן נראה מדברי רבינו בספר המצוות לאוין רצ"ה רצ"ו שכתב סתם עיי"ש.

הלכה ה

רוצח וכו' עד שיבא לבי"ד וכו'. כתב הכסף משנה, בפרק אלו הן הגולין (מכות דף י"ב) [ע"א] ועוד תניא בספרי וכו', ע"כ. שם [בגמרא] נאמר אמר מר זוטרא בר טוביא אמר רב, רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו, כמאן, לא כרבי יוסי הגלילי ולא כר' עקיבא, הוא דאמר כי האי תנא דתניא, ר' אליעזר אומר עד עמדו לפני העדה למשפט, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר ורצח גואל הדם את הרוצח, יכול מיד, תלמוד לומר עד עמדו לפני העדה למשפט, ור"י הגלילי ור' עקיבא האי עמדו לפני העדה למשפט מאי דרשי ביה, ההוא מיבעי ליה לכדתניא, ר' עקיבא אומר מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בבית דין אחר, תלמוד לומר עד עמדו לפני העדה למשפט, עד שיעמוד בבית דין אחר, ע"כ. והשתא יש להבין למאי נתכוון הכסף משנה ז"ל, אי לברייתא דר' אליעזר הרי היא דלא כר' עקיבא ודלא כר"י הגלילי, ורבינו פסק כר' עקיבא דהלכתא כוותיה מחבירו בפרק ה' דין י', וכן הקשה המשנה למלך ז"ל, ואי באידך ברייתא דסנהדרין שראו, הרי העיקר חסר בדברי רבינו דבעינן שיעמדו בבית דין אחר, ובית דין אחר לא הוזכר בדברי רבינו, ועוד דממה שהזכיר

הברייתא דספרי משמע דאברייתא דר' אליעזר קאי, אף דבספרי שהובא בילקוט אין כתוב כן אקרא דכל מכה נפש למה נאמר לפי שנאמר ורצח גואל הדם, שומע אני יהרגנו בינו לבין עצמו, ת"ל כל מכה נפש מגיד שאין הורגו אלא בעדים כר' יאשיה, ר' יונתן אומר וכו', ואולי דספרי אחר מצא הכסף משנה, ועכ"פ הלשון מגומגם, דאי נתכוון להברייתא דר' אליעזר, מאי ועוד תניא וכו', הרי היא היא, אם לא שנאמר דכוונת הכסף משנה לומר דדין זה שכתב רבינו לכו"ע אתי דכיון דאפילו גואל הדם שהתירה לו תורה הריגת הרוצח משום כי יחם, אפ"ה בעי עד עמדו, מכל שכן וק"ו העדים והרואים דבזה כו"ע מודו, אף שדבריו סתומין.

הלכה ז

כיצד וכו' והרי הוא רודף וכו'. לא ידעתי למאי איצטריך לזה, דכיון דבזה לא בעי התראה כלל דהרי אף הרודף קטן שייך בו דין רודף כמו שהקדים, מעתה למה הזכיר אזהרה זו כלל, גם בגמרא דף ע"ב [ע"ב] אוקימו ההיא דישראל הוא, בן ברית [וכו'], כרבי יוסי ב"ר יהודה דחבר אין צריך התראה, ורבינו פוסק דצריך כמו שכתב בפרק א' דאיסורי ביאה וסוף פרק ה' דהלכות עדות, וכאן פסק כרב הונא להדיא בקטן, וגם רב הונא ללישנא בתרא יליף לה מבא במחתרת דמחתרתו זו היא התראתו, וכן פסק רבינו פרק ט' דהלכות גניבה, וקצת יש לומר דרבינו הזכיר זה הכיצד מכח הנימא מסייע ליה שאמרו שם, ודוחק. ומה שכתוב בספרי רבינו ואם יכולין, ט"ס הוא, וצריך לומר ואם אינן יכולין.

ואם יכולין להצילו וכו'. יש להסתפק במי שאמר אלך ואחתוך אבר כגון יד או רגל או עין של פלוני, אם אנו מצווין לרדוף אחריו ולעשות לו כאשר זמם, דהא אפשר שימות מחמת הבעיתותא או הכאה והוי ליה סכנת נפשות, והנה משום לא תעמוד על דם רעך לא גרע מהנהו שכתב רבינו לקמן דין י"ד, אכן באשר זמם יש להסתפק וכעת צ"ע.

אע"פ שעדיין לא הרג שנאמר וקצותה את כפה וכו'. הראב"ד ז"ל כתב, א"א בספרי קא דריש לה הכי ע"כ, נראה דכוונתו משום דהתם דף ע"ג [ע"א], דרשי לה מנערה מאורסה, והביאה רבינו לקמן דין י', גם כאן הוציאו רבינו מוקצותה את כפה לענין דיני נפשות, ובפרק א' דחובל ומזיק יליף לה לענין הבושת מהך קרא גופיה, וצריך לומר דתרתי שמע מינה, דוקצותה את כפה אם בבושת, ולא תחוס עינך בנפשות, וכבר ידוע דרכו של רבינו דבדבר שאין בו נפקותא לענין דינא אינו חושש לדרשת הפסוקים, ובספר לחם יהודה ז"ל נתקשה בזה והדבר פשוט מעצמו.

הלכה יא

וה"ה לשאר כל העריות וכו'. המשנה למלך ז"ל פרק כ"ד דהלכות שבת נסתפק אם היה זה בשבת מהו שנחלל שבת בשביל הצלתו מן העבירה, דהא קיימא לן אין עונשין בשבת אפילו שהוא מצות עשה, ובשלמא ברודף אחר חבירו להרגו, מפני פיקוח נפש דין הוא שנחלל שבת, אבל בגילוי עריות מאי, ואין לומר דלא הוי מחלל שבת משום דהוי מקלקל בחבורה, שהרי כתבו התוס' [בסנהדרין] דף ל"ה ודף ע"ג דהרציחה חשיב תיקון, משום דיש לו כפרה, ושוב הביא מדברי הרי"ף ורב שרירא גבי עם הארץ מותר לנוחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת, בסוף פרק אלו עוברין, דמיירי כגון שהיה רודף אחר הזכור או נערה מאורסה, הרי סבירא ליה דאפילו בשבת קאמר, אך להתוס' שכתבו שם דהך ע"ה היינו שכופר להכעיס, דהוי ליה הריגתו כמו פיקוח נפש שהוא ליסטים וחשוד על הדמים וכו', אין ללמוד דין זה דרודף אחר העריות, דשאני התם דהוי פיקוח נפש וצ"ע, עיי"ש.

מתוך ריסי עיני כבודו נראה שדברי התוס' דף ל"ה וע"ג הביאוהו לידי ספק זה, אך לענ"ד הדבר מבואר הרבה שהרי בפרק בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע"ד) [ע"א] השוו נערה מאורסה לרוצח, מה רוצח יהרג ולא יעבור, אף נערה מאורסה תהרג ולא תעבור, וכי היכי דרוצח ניתן להצילו בנפשו, אף בשבת, הכי נמי רודף אחר נערה מאורסה ניתן להצילה בנפשו, אפילו בשבת, תדע שאמרו שם, אמר רבי יוחנן משום רב שמעון בן יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזא בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג, חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים, ופסקו רבינו פרק ה' דיסודי התורה, ושם ביאר רבינו כגון שאנסו לבנות ביתו בשבת וכו', דיעבור ואל יהרג, נמצא דגילוי עריות חמיר משבת, וכיון שכן חל עלינו חובת ביעור נפשו של הרודף אפילו בשבת כיון שקיל לגביה, וההיא שהביא המשנה למלך מהתוס' דף ע"ג, שאני דההיא דמיעוט שבת דאין מצילין בנפשו של מחלל שבת, דודאי לא יחלל זה שבת בשביל חבירו שרוצה לחלל שבת, משא"כ בעריות דחמירי משבת לענין זה פשיטא ודאי דמצילין אפילו בשבת לכו"ע, ודע שראיתי להשיירי כנסת הגדולה ז"ל או"ח סי' שכ"ט בהגהת הטור אות ג', שכתב, וזה לשונו: הרודף את חבירו להרגו יראה שניתן להצילו אפי' בשבת הרב המאירי ז"ל, ע"כ. וכן כתב בחו"מ סי' תכ"ה, ותמיהא מלתא איך כתב לשון יראה דנראה דסברא דנפשיה קאמר, הלא ברייתא ערוכה היא בפרק בן סורר ומורה, תנו רבנן אין לו דמים בין בחול בין בשבת, ופסקה רבינו פרק ט' דהלכות

גניבה [הל' ז'], וידוע דכל עצמו של בא במחתרת שהתירה תורה דמו אינו אלא מפני שהוא רודף, והבא להרגך וכו'.

הלכה יג

וחייב מיתה אבל אין בי"ד ממיתין אותו וכו'. כתב הכסף משנה ז"ל, דאף דבגמרא אמרו נהרג עליו, משמע ליה לרבינו דאי אפשר לומר שבית דין ממיתין אותו, שמאחר שלא נתכוון אלא להציל לא שייך ביה התראה, ולא נקט ר' יונתן בן שאול נהרג עליו אלא לומר שהוא חייב מיתה לשמים, ע"כ. ולא ידעתי מי דחקו לפרש כן, חדא, דלמה לא נפרש דמה שכתב רבינו חייב מיתה וכו', הכוונה שהגואל הדם ממיתו להדיא, וכדאשכחן באבנר שהרגו יואב, שהיה גואל הדם דעשאל בטענה זו, כדאיתא בסוף פרק נגמר הדין, ועוד דלשון נהרג דקאמר ר' יונתן בן שאול לא משמע בידי שמים, ואפשר דכוונת הכסף משנה דגואל הדם מלתא דפשיטא היא שהתורה התירה לו נפשו של רודף, אכן רבינו בא להשמיענו דאף אם לא הרגו גואל הדם מכל מקום חייב מיתה בידי שמים.

וראיתי להראב"ד ז"ל פרק ט' דהלכות מלכים דין ד', דאמה שכתב רבינו בבן נח דבכי הא נהרג עליו משא"כ בישראל, השיג על רבינו דקשיא ליה אבנר ע"כ, נראה שכוונתו שהבין בדברי רבינו דבישראל פטור לגמרי, דומיא דעובר במעי אמו והורג טריפה וכו', שכתב שם, ולכך השיג עליו שם, וכאן שתק מפני שכאן חייבו דיש במשמעותו דגואל הדם הוא ימיתנו, משא"כ אם נפרש שהראב"ד ז"ל דההיא דאבנר מיתת בית דין קאמר, וכדאמרינן התם שדנו דין סנהדרין, יקשה דלמה לא השיגו כאן, וזו נראית כוונת הטור ז"ל חו"מ סי' תכ"ה שהקשה על רבינו דלמה אין בית דין ממיתין אותו, משום דסבירא ליה דההיא דר' יונתן בן שאול נהרג בבית דין קאמר וראיה מאבנר שדנו דין סנהדרין, והרב בית יוסף ז"ל שם בבדק הבית כתב דאין שייך התראה במציל עצמו, וכמו שכתב כאן, והמשנה למלך ז"ל כתב עליו והדבר צריך תלמוד עיי"ש, ונראה פשוט דבהא הוא דפליגי, דלדעת הטור נתחייב מיתת בית דין, ולדעת רבינו כיון דאין שייך התראה אין כאן מיתת בית דין, ודנו בסנהדרין דקאמר היינו מחמת טענותיו ודבריו כאילו נתחייב ע"פ סנהדרין, וע"פ מה שכתבתי בכוונת הראב"ד ז"ל אין צורך לכל מה שכתב הכסף משנה ז"ל שם, ומפני שזכיתי לכוין כדברי המשנה למלך והרב ב"ח ז"ל לא אאריך עיין עליהם.

הלכה יד

ויכול להצילו הוא בעצמו וכו'. קשה קצת, דבפרק בן סורר ומורה (סנהדרין דף ע"ג [ע"א], תנו רבנן מנין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו, תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך, ופריך, והא להכי הוא דאתא האי מיבעיא ליה לכדתניא, מנין לרואה

את חבירו שהוא טובע בנהר וכו', תלמוד לומר דם רעך ומתרץ אין ה"נ, ואלא ניתן להצילו בנפשו מנא ליה, אתיא מנערה מאורסה וכו', ע"כ. ולרבינו שהשוה אותו, מאי פריך בגמרא, והא להכי הוא דאתא הא מיבעיא וכו', ויש לומר דכוונת התלמוד היא על הריגת הרודף דלא נפיק מהאי קרא אלא מנערה המאורסה, אבל עיקר הלאו ביכול להציל במקומו עומד.

הלכה טו

ולא הציל הרי זה ביטל מצות עשה וכו'. בשו"ת הרדב"ז ז"ל שנדפס מחדש חלק ב' סי' רי"ח הקשה, דהיכי שייך במי שבא על הערוה לא תעמוד על דם רעך שהרי אינו רוצה להרגה, ותירץ דקרא הכי משמע, לא תעמוד על תקלת חבירך ואשה זו נפגמה ע"י בעילה זו. אי נמי לפעמים לא תתרצה ויהרגנה האונס ע"כ, ולענ"ד פשוט דהא קיימא לן [גדול] המחטיא את האדם יותר מההורגו, כמו שכתבו ז"ל בפסוק צרור את המדינים וכו', מכל שכן שאפשר שתתרצה לו מדעתה לאיזה סיבה.

פרק ב

הלכה ב

או ששלח עבדיו והרגוהו וכו'. כתב הכסף משנה ז"ל, בפרק האיש מקדש (קידושין דף מ"ג), האומר לשלוחו צא הרוג את הנפש, הוא חייב ושלוחו פטור, ואע"ג דמסיים בה שמאי הזקן אומר שלוחו חייב, פסק כתנא קמא, ועוד דבחד לישנא אמרינן דמאי חייב בדיני שמים, ודינא רבה ודינא זוטא איכא בינייהו, ע"כ. דבריו מגומגמים, חדא, דמתחילה שכתב דפסק כתנא קמא, אין שם ראיה אלא לפטור מדיני אדם, אבל לחיוב מיתה בדיני שמים שכתב רבינו, זו מנא ליה, וממ"ש ועוד דבחד לישנא וכו', משמע דבא להוכיח חיוב מיתה בידי שמים שהזכיר רבינו, ולזה יש לומר דכונתו על שניהם, דתחילה כתב דפסק כתנא קמא, ושוב ביאר דין החיוב מיתה לשמים, ואף שאין הלשון מכוון, נראה ודאי שזו היא כוונתו, אך מה שסיים ז"ל ודינא רבה ודינא זוטא איכא בינייהו, הוא קשה לשמוע, שהרי אמאי דאוקמו ההיא דשמאי במיתה בידי שמים, פריך, מכלל דתנא קמא סבר אפילו מידי שמים פטור, אלא דינא רבה ודינא זוטא איכא בינייהו, מדקאמר "אלא" משמע דלא בעי לאוקמי פלוגתייהו בידי שמים, ומדברי הכס"מ משמע דשניהם שוין, ואפשר שזאת היתה כוונת הרב עצמות יוסף ז"ל שם שכתב שדברי הכסף משנה צ"ע. אך לענ"ד דברי הכסף משנה שרירין וקיימין, דנקט ההיא דחייב מיתה בידי

שמים לאשמועינן שהתירוץ דדינא רבה וכו', סובב הולך על זה דלשמאי הוי דינא רבה, דהיינו בבית דין של מטה, ולאו מיתה בידי שמים, ופסק רבינו כתנא קמא.

והנה יש לדקדק דרבינו העתיק שוכר או שולח עבדיו, משמע דמפרש שלוחו דאיפליגו ביה תנא קמא ושמאי בעבדו שהוא שכור וכפוף תחתיו, וממנו למד דהוא הדין לשוכר, משמע משום דעביד בידים הוא דמחייב מיתה בידי שמים, אבל לא שכר אלא בדברים בעלמא לא מחייב אפילו בידי שמים, וזו היא דעת הריטב"א שהביא המשנה למלך ז"ל, וכן נראה מדברי התוס' פרק הכונס (בבא קמא דף נ"ו), שכתבו דדוקא שוכר אבל אמר פטור מדיני שמים עיי"ש, אלא שראיתי להש"ך ז"ל חו"מ סי' ל"ב, שהקשה על התוס' מהך סוגיא דהאומר לשלוחו מתמה בגמרא מכלל דתנא קמא סבר אפילו בדיני שמים נמי פטור, ומשני דינא רבה וכו', ופירש רש"י עונש גדול ועונש קטן, ואפשר ליישב דבריהם בדוחק ע"כ, ואחרי המחילה הראויה לא ידענא מאי קשיא ליה על התוס' מהך סוגיין, דהרי דברי התוס' אינן אלא בדיני ממונות כדאיתא התם, תניא אמר ר' יהושע השוכר עידי שקר להעיד וכו', ובהא הוא דחילקו התוס' בין שוכר לאומר, ונסתייעו ממתניתין דשלח ביד פקח הפקח חייב, דמשמע דשולח פטור אף מדיני שמים, משא"כ בדיני נפשות דחמירי בהא לא איירו התוס' כלל, ותדע דאל"כ תקשי לתנא קמא ולשמאי מהך מתניתין, ואם תאמר דפליגא מכל מקום מאי קמתמה תלמודא אתנא קמא, מכלל דלרבנן אפילו בידי שמים נמי פטור, ולימא ליה דהיינו כפשטא דמתניתין דשלח ביד פקח, אלא ודאי דשאני דיני נפשות דחמירי ואפילו בדיבור מחייב בדינא רבה וזוטא.

גם מה שכתב הש"ך ז"ל שם, דלעולם חייב בדיני שמים היכא דגורם היזק לחבירו, אפילו לא שכרן, וההיא דשלח ביד פקח וכו', דהמשלח פטור לגמרי היינו משום דכיון דהפקח משלם, תו לא שייך דיני שמים על המשלח, ונסתייע מדברי הריטב"א ז"ל עיי"ש, תמהתי איך הסכים הרב ז"ל היפך דעת רבינו, שהרי בסוף פרק י"ז דהלכות עדות פסק, דהשוכר עידי שקר חייב בדיני שמים, משמע דבדיבור בעלמא פטור מדיני שמים, והיותר תמוה אצלי דדברי הריטב"א שהביא הש"ך ז"ל, הם היפך דברי עצמו שהביא המשנה למלך ז"ל, דבדיני נפשות קעסיק וקאמר דלא מחייב בדיני שמים, אלא דוקא בשוכר דעביד מעשה אבל בדיבור בעלמא פטור אף מדיני שמים, ואיך כתב הש"ך משמו דאפילו בדיני שמים מחייב אפילו בדיבור בעלמא, נמצאו דברי הריטב"א סתרי אהדדי, מן הקצה אל הקצה, אכן דברי רבינו מבוארים, דבשוכר להרוג חייב מיתה לשמים, דהיינו דינא זוטא שאמרו בגמרא, ובשוכר עדים לחבירו חייב בדיני שמים, דהיינו שהשי"ת יודע שיעור ענשו ולא מיתה, דלא מסתבר בדיני אדם, ועלה בידינו דחמירה מיתת בית דין ממיתה

בידי שמים, אף שזה אינו מוכרח כל כך, דדינא רבה דקאמר אפשר שהוא כעין כרת דחמיר ממיתה בידי שמים, גם נתקשה אצלי בהא דאמר רבא התם בקידושין דף מ"ג [ע"א], דכו"ע מודו באומר לשלוחו צא בעול את הערוה ואכול את החלב שהוא חייב ושולחו פטור, שלא מצינו בכל התורה כולה זה נהנה וזה מתחייב ע"כ, ועל זה קשה מאי האי דאמרו בפרק זה בורר (סנהדרין דף כ"ט) [ע"א], מנין שאין טוענים למסית מנחש הקדמוני וכו', מאי הוי ליה למימר, דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ע"כ, וקשה דזאת הטענה מספקת דאין הנאה לשליח, אבל כשהשליח נהנה הרי המשלח נפטר דלא מצינו בכל התורה כולה זה נהנה וזה מתחייב, ותו לפי מה שכתב הש"ך בשם הריטב"א ז"ל דבגורם היזק אפילו האמירה בעלמא מתחייב, הרי כאן לא נתחייב מפני שהשליח נהנה, ואולי יש לומר דנכלל במה שכתב שם הרבה טענות היה לו לנחש לטעון וכו', וזו אחת מהם.

הלכה ג

שופך דם האדם וכו' זה ההורג בעצמו וכו'. הרב כסף משנה ז"ל, לא הראה לנו מנין הוציא רבינו דין זה, ודרשה זאת, ובפ' ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ז) [ע"ב] [איתא] אשכח רבי יעקב בר אחא דהוה כתוב בספר אגדתא דבי רב, בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד שלא בהתראה מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב משם ר' ישמעאל אמרו אף על העוברין, מנא הני מילי אמר רב יהודה, דאמר קרא אך דמכם וכו', מאי טעמא דר' ישמעאל דכתיב שופך דם האדם באדם וכו', ופסקו [רבינו] בפרק ט' דהלכות מלכים [הל' ד'] גבי בן נח, וכיון שכן איך דריש ליה הכא גבי ישראל, וכבר הרגיש בזה השיירי כנסת הגדולה והרב ר' חיים אבועלפיא ז"ל בספר עץ חיים, ולא תירצו כלום, והנה כבר הובא בילקוט בפסוק ואך את דמכם וכו', כתוב אדרוש את נפש האדם אלו ישראל, שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם ע"כ, משמע דכל היכא דכתיב אדם דרשינן ליה בישראל, וצריך לומר דתרתי שמע מינה, האי כדיניה והאי כדיניה, ודוחק, אכן דיוק עצום נמצא בדברי רבינו, שכתב, ובפירוש נאמר בשלשתם לשון דרישה וכו', וקשה טובא דלמאי איצטריך לזה, הרי מבואר הוא, וכבר הזכיר הפסוקים, אלא נראה שנתכוון לתרץ הקושיא הנ"ל, דאף שחז"ל דרשו אלו הפסוקים בבן נח כדברי ר' יעקב בר אחא, מכל מקום כיון שבפירוש נאמר לשון דרישה בשלשתם, מוכרח דגם לישראל קיימי קראי דשייך בהו מיתה בידי שמים, דאילו בבן נח אין שייך מיתה בידי שמים דאזהרתם זו היא מיתתם ונכון.

הלכה ד

אם רצה מלך ישראל להרגם וכו'. הרב כסף משנה לא הראה מקור דין זה, גם בסוף פרק ג' דהלכות מלכים כתב רבינו, שכל ההורגים שלא בראיה או בלא התראה או בשוגג, יש רשות למלך להרגם, וגם שם לא גילה לנו מקורו הכסף משנה ז"ל, ויש להסתפק אם אלו הם בכלל הרוגי מלכות שנכסיהם למלך כמו שכתב שם רבינו בפרק ד' או לא, דיש פנים לכאן ולכאן וכעת צ"ע.

הלכה ו

והוא שכלו לו חדשיו וכו'. לכאורה דברי רבינו קשיין אהדדי דממה שכתב והוא שכלו לו חדשיו, משמע דקים לן ודאי שכלו לו חדשיו, אבל בסתם וולדות בעינן שלשים יום, וממה שכתב אח"כ אבל אם נולד לפחות וכו', משמע דדוקא בברור לנו שלא הגיע לתשעה חדשים, הא בסתם לא בעינן ל' יום, אלא אפילו בן יומו נקרא וולד של קיימא, והמובן מדברי הגמרא פרק יוצא דופן (נדה דף מ"ד) [ע"ב] דלרשב"ג דסבירא ליה כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל, לא מיתוקמא מתניתין אליביה אלא בקים לן דכלו לו חדשיו, דמשמע דבסתם וולדות בעינן ל' יום דוקא, וכיון שכן בהכרח צריך לומר דגם לרבינו הוי דינא הכי, דהא הוא ז"ל פסק כרשב"ג בכמה מקומות עיין בדבריו פרק א' דיבום דין ה' ובדברי הרב המגיד שם, ומה שכתב רבינו כאן אבל אם נולד לפחות מט' וכו', לאו דוקא דכל שלא ידענו בבירור שכלו לו חדשיו נכלל בפחות מט', אלא דנקט לה משום דאפליגו בה רבנן ורשב"ג, כמו שכתבו התוס' שם, משם התוספתא, דלרבנן אפילו [שהה] ל' יום הוי נפל, לכך כתבה לפסוק כרשב"ג דאפילו בפחות מט' חדשים כיון ששהה ל' יום נפיק ליה מתורת נפל.

הלכה ז

ואם היה גוסס בידי אדם וכו'. כתב הכסף משנה ז"ל, בפרק בן סורר ומורה, והוא ט"ס, דבפרק הנשרפין הוא דף ע"ח [ע"א], ולכאורה קשה קצת, דכיון דבגמרא מהדרי לאוקמי ההיא ברייתא דתנא קמיה דרב ששת כר' יהודה בן בתירה, ומסיק וסתמא כוותיה, איך פסק רבינו דלא כוותיה, והכסף משנה ז"ל כתב דלא אמרו כן אלא לאשמועינן דיחידאה הוא ע"כ, וקשה קצת חדא, דכפי זה הוי ליה הך תנא דתנא קמיה דר"ש כוותיה דר"י בן בתירה והוי ליה תרי לגבי תנא קמא, ותו דמי מכריחנו לפרש כן, ואמאי לא נפרש כפשוטו דלאלומי סברתו הוא דאתי, אכן יש לומר דרבינו בחר לפסוק כתנא קמא, ומפרש הגמרא הכי, משום דידוע דספק נפשות להקל, ולר"י בן בתירה נפיק לן חומרא

גדולה להמית כמה נפשות כהנהו שכתב רבינו פרק ד' דין ו', ומפני כן פסק רבינו לקולא, דטפי עדיף בדיני נפשות, וכמו שכתב הרב המגיד ז"ל פרק א' דיבום דין ה'.

הלכה ט

והוא שיהרוג בפני בי"ד וכו'. מימרא דרבא פרק הנשרפין כדברי רבינו, אך איכא לעיוני בהך מלתא אי ע"י התראה כדינה קאמר דבפני בית דין יהרג, או אף בלא התראה קאמר, דאם נאמר דע"י התראה קאמר איך אפשר שאותו בית דין ידונוהו, הרי בדאורייתא אין עד נעשה דיין, וכמו שפסק רבינו סוף פרק ה' דהלכות עדות, והטעם כתבו התוס' ז"ל פרק החובל (בבא קמא דף צ'), משום דהוי ליה עדות שאי אתה יכול להזימה, דכיון שהוא עצמו עד ודיין לא יקבל הזמה על עצמו ע"כ, ואי ע"י בית דין אחר וכדברי ר' עקיבא פרק ב' דמכות, מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בבית דין אחר, תלמוד לומר עד עמדו לפני העדה למשפט עד שיעמוד בבית דין אחר, א"כ חזרנו לעדות שאי אתה יכול להזימה, דהא זה הבית דין צריכין הם להעיד לפני בית דין האחר, ואי בלא התראה קאמר וכדמשמע מפשט הכתוב דובערת הרע, כדי שלא יתלמדו העם להרוג את הנפש, גם את זה לא יתכן, חדא, דא"כ אדמפליג בין בית דין לעדים, ליפלוג וליתני בדידהו בין התרו בין לא התרו, ותו, דאיך יתכן שיהרג בלא התראה, הרי יתכן שיהא שוגג או אנוס, דאפילו בבריא הוא פטור גמור, ואיך יתכן להחמיר על הטריפה יותר מהבריא.

ועוד דתימה על עצמך הרי מדהוצרכו חז"ל לרבות מיתתו מקרא דובערת הרע, משמע דאי לאו קרא היינו פוטרים אותו, וכיון שכן איך נחייביהו אפילו בלא התראה וכו', וממה שכתב הכסף משנה ז"ל בסוף פרק ה' דהלכות עדות דרבינו פוסק כר' טרפון ולא כר' עקיבא משום דרביה הוה בההיא דפרק החובל בסנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש דמקצתן נעשין עדים ומקצתן דיינים עיי"ש, משמע מינה דאין צריך לבית דין אחר כדברי ר' עקיבא בההיא דמכות, והיינו טעמא דרבינו דפסק לעיל פרק א' דין ה' דרוצח שהרג בזדון אין ממיתין אותו העדים ולא הרואים עד שיבא לבית דין, והרואים דקאמר היינו הבית דין שהיא מימרת ר' עקיבא דמכות, אך לא פסק שידינוהו בית דין אחר מפני שהוא פוסק כר' טרפון, דמקצתן נעשים עדים ומקצתם דיינים, ואם נאמר דבדין זה ג"כ יעשו כן יקשה כנ"ל, על כן נראה דלעולם ע"י התראה קאמר, ואין צריך להעיד אלא כיון שראו דנין ע"פ ראייתם דלא תהא שמיעה גדולה מראיה, וכמו שכתבו התוס' שם בראש הדיבור עיי"ש, אף שלא נמצא דין זה בפירוש בדברי רבינו.

הלכה יא

מי שהרג גר תושב אינו נהרג וכו'. הכסף משנה ז"ל דקדק, דבבית דין אינו נהרג אבל בדיני שמים חייב ע"כ, והכי מסתברא שהרי מחסידי אומות הוא כמו שכתב רבינו פרק י"ד דאיסורי ביאה דין ז'.

ואחד ההורג את עבד אחרים וכו'. כתב הכסף משנה ז"ל, דהכי משמע בספרי פרשת מסעי וכו' [ולענ"ד] לא היה צריך למשמעות, שהרי הדבר מבואר בפרק החובל (בבא קמא דף צ') [ע"א], גבי מי שחציו עבד וחציו בן חורין, וכן המוכר עבדו ופסק עמו על מנת שישמשנו שלשים יום דבכולם נהרג עליו משום דבעינן כספו המיוחד לו, ופסקו רבינו בסוף פרקין.

הלכה יד

לכך נאמר בשבט וכו'. נראה דרבינו נמשך אחר התרגום, שתרגם בשבט בשלטן, כלומר דרך אדנות ופטרון שהוא בשבט מקל ורצועה, לא בסייף אבן ואגרוף שהוא דרך נקמה, אך סיום הפסוק שאמר ומת תחת ידו נקם ינקם, משמע דאף באין בו כדי להמית דהיינו בשבט שהוא דבר קל, אפ"ה אם מת נקום ינקם, וזה הוא היפך המכילתא שם, דבעי כדי להמית, ובאבר שהוא כדי להמית, וכבר עמד בזה בספר דינא דחיי ז"ל דף קע"ו עיי"ש, ועיין מה שכתבתי בזה בפרק ז' דחובל ומזיק דין ז'.

הלכה טז

ועבד של שני שותפין וכו'. ראיתי להכנסת הגדולה ז"ל, שכתב שזה סותר למה שפסק רבינו בפרק כ"ב דהלכות אישות דאיש ואשה שמכרו בנכסי מלוג המכר קיים עיי"ש, והוא קושיא עצומה ע"פ הגמרא, ולענ"ד התירוץ מבואר עם מה שכתבו התוס' בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא דף נ') [ע"ב] ד"ה רבי אליעזר אומר וכו', דמכח אותה קושיא פסק רבינו כתירוץ ראשון של הגמרא.

פרק ג

הלכה א

המכה את חבירו בזדון וכו'. מתבאר במכילתא הובאה בילקוט פרשת מסעי בפסוק, ואם באבן יד וכו' ואם בכלי עץ וכו', וגם [בפרשת] משפטים בפסוק באבן או באגרוף דרשו כן, ודרשו מגיד שאבן ואגרוף סימני מיתה הם, אך דרשת רבינו כאן הוא ממסעי.

הלכה ב

מכאן שאומדין מקום המכה וכו'. לא נמצא מבואר ומכל מקום ראוים הדברים מי שאמרן.

הלכה ד

אבל אם הכהו בעשת של ברזל וכו'. הכסף משנה ז"ל, הביא פירוש רש"י למה שאיתא בגמרא דף ע"ו [ע"ב] והני מילי דברזיה מיברז, אבל הכהו לאורכו דרך הכאה שיעורא בעינן ע"כ, וקשה קצת, דאי רבינו מפרש כפירוש רש"י, אדמפליג בין מחט שפוד וסכין לעשת, ליפלוג וליתני בדידה, בין הכה דרך החוד להכה לאורכו דרך הכאה, ואפשר ליישב דמהצריך רבינו החוד מוכרח שדרך החוד דוקא קאמר, אבל לאורכו הוי לי' כעשת ובעי אומד.

הלכה ז

ויראה לי שכל מקום וכו'. סברא נכונה ואמיתית היא זו, דבפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה) [ע"א] אמתניתין דבית הסקילה היה גבוה שתי קומות, תנא, וקומה שלו הרי כאן שלש, ופריך, ומי בעינן כולי האי, ורמינהו מה בור שהוא כדי להמית עשרה טפחים, אף כל כדי להמית י' טפחים וכו', הרי שדימו שיעור כדי להמית באדם דומיא דבור לענין בהמה, ומינה לפחות מי' טפחים.

הלכה ט

וכן אם כבש עליו בתוך האש וכו'. חסרון לשון הניכר יש כאן, וצריך להגיה אם כבש עליו בתוך המים או בתוך האש, וכן הכי בדפוס מגדל עוז והיא משנה סתמית פרק הנשרפים (סנהדרין דף ע"ו) [ע"ב].

ומש"כ רבינו

והוה למניח ידו על פי חבירו וכו', נראה דנפקא ליה מההיא דשמואל, דדריש או באיבה לרבות את המצמצם, ואין לך מצמצם גדול מזה.

ומה שכתב רבינו

או שהכניסו לבית של שיש וכו', השיירי כנסת הגדולה הביא בשם המאירי ז"ל, דהוא הדין אם סגר מקום שמשם היה הרוח יוצא, וכל כיוצא בזה ע"כ, וזה מבואר יוצא מתוך דברי רבינו שכתב או שבנה עליו מקום וכו', ולא הצריך הדלקת נר, ובבית של שיש הצריך, מוכרח משום דבבית של שיש יש בו פתח, ואם סתם הפתח אין צריך לנר דהוי ליה כבנה עליו מקום וכו', וכן מתבאר ג"כ מדברי הרב כס"מ ז"ל, אך מאי דאיכא למידק, למה השמיט רבינו מימרא דרבא התם כפתו לפני ארי פטור לפני יתושין חייב, רב אשי

אמר לפני יתושין נמי פטור, הני אזלי והני אתו, ופירש רש"י כפתו לפני ארי פטור, דאי נמי לא היה כפות לא היה יכול להציל עצמו מן הארי ע"כ, ובספר כת"י קדמון מצאתי כתוב, דרבינו לא הביא דין זה, לפי שסמך על מה שכתב דסוף חמה לבוא וסוף צינה לבוא פטור ע"כ, ונראה דאין זה כשיטת רש"י ז"ל בכפתו לפני ארי, דלפירושו הטעם הוא משום דבלאו הכי לא היה ניצול, אמנם לדעת רבינו נראה דלא עדיף מהשליך עליו את הנחש דאין פטורו אלא משום דאין ההורג מצוי באותו רגע אלא אח"כ בא ע"י [הארס] (משא"כ) [וכמו כן] הארי שעדיין לא התחיל לחבל בו, וכמו שכתבו התוס' ז"ל שם, שוב ראיתי לרבינו דהזכיר דין כפתו לפני ארי בפרק ב' דין ב'.

הלכה יא

או שזרק בו חץ וכו'. שם ואמר רבא זרק חץ ותריס בידו ובא אחר ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור, דבעידנא דשדייה ביה מפסק פסקי גיריה ע"כ, ורבינו השמיט גבי תריס קדם הוא, נראה דסבירא ליה דהמציאות מצד עצמו הוא רחוק, דאיך יספיק לו הזמן ושירוץ הוא יותר מן החץ, והשיירי כנסת הגדולה שם כתב על דברי רבינו בשם הרב המאירי ז"ל, או שזרק בו חץ וכו', כגון שהיה בסמוך לו חבל ארוך שראשו אחד נקשר בתריס ומשכו תיכף כשזרק החץ ע"כ, ולכאורה הוא תמוה שהרי רבינו לא הזכיר קדם הוא כדי שיצטרך למציאות החבל, ואפשר שדברי המאירי ז"ל בדברי רבא הם אמורים, וגם רבינו יודה אם יתכן כזה דזיל בתר טעמא, ודע דהתם מייתי נמי זרק חץ וסמנין בידו וקדם וסלקן, ורב אשי מפרש דאפי' הסמנין בשוק, ורבינו לא הזכירו, לא ידעתי למה, וכבר נתעורר בזה השיירי כנסת הגדולה ז"ל שם ואפשר עוד משום דהמציאות הוא רחוק, או שאינה הלכה דאם (ההתראה) [ההכאה] במקום הראוי להמית מאי מהני הסמנין, ואם אינו במקום הראוי להמית אין לחייבו כלל, דהא אומדנא בעי כמו שכתב רבינו לעיל, ומה לנו הסמנין.

הלכה יב

הזורק צרור בכותל וחזרה האבן וכו'. פתח בצרור וסיים באבן, אפשר שהוא מפרש צרור דקאמר רבא שבתוך הצרור היה בו אבן, דאל"כ אין כח הצרור להמית אדם, אי נמי שהוא מפרש דהך צרור היינו אבן.

פרק ד

הלכה א

לפי שאין ערי מקלט קולטות וכו'. כמה דיויות נשתפכו בלשון זה כמאן פסק, והרב כסף משנה ז"ל הסכים דפסק כרבנן, מכח דיוק דהלפיכך וכו', שכתב רבינו, דעדיפא מינה הוי ליה למימר דאפילו אמר לחד מינייהו, או קסבור ראובן ונמצא שמעון וכו', עיי"ש. ואף שאיני כדאי, לא מסתבר דבשביל דיוק קל כזה נהפוך דעת רבינו, ומכל שכן דבפירוש המשנה פסק להדיא כר' שמעון, גם השמיט נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם, דמשמע הא נתכוון לאדם חייב דאתיא כרבנן, וכמו שכתב רבינו בפירוש המשנה, ותו דהשמיט רבינו חלוקה שלימה דנתכוון להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול והלכה לה על הקטן ומת חייב, והא לא אתיא אלא לרבנן, דלר' שמעון פטור גמור כמבואר בגמרא, וכן הקשה הרב ר' חיים אבועלפיא ז"ל, לכן נראה דפסק כר' שמעון ופשוט, וכן הסכים הרב כנסת הגדולה ומהר"ש יונה סי' כ"ט והתוס' יו"ט ושאר מפרשים ז"ל, והיא דעת הרב המגיד ז"ל פרק ד' דחובל ומזיק דין ה', והרבה קושיות הקשה ז"ל לשיטת הכסף משנה ז"ל עיין עליו, ודיוק הכסף משנה ז"ל, אפשר שכוונת רבינו כלפי הגלות דהוי רבותא, ומה שכתב פטור ממיתת בית דין הוי כאילו אמר וכו', שהוא הגלות שהזכיר תחילה, ולענין פסקו של רבינו דשבק רבנן ופסק כר' שמעון כמה הכרחיות יש לו מבוארים בגמרא, ועיין עוד בשו"ת רדב"ז חלק ב' שנדפס מחדש דף ע"ג. [חלק ה' סי' א' תקע"ז (רי"ג)]

הלכה ג

המכה את חבירו באבן וכו'. לישנא דקרא נקט, והוא הדין בסייף או סכין דבעי אומד באבר שהכהו אם ראוי למות בו, אלא משום דבאבן ואגרוף בעי אומד בשיעור האבן וכח האגרוף להכי נקטינהו.

הלכה ה

שרגלים לדבר וכו'. פסק כרבנן דרב נחמיה, אך הטעם שנתן שרגלים לדבר קשה קצת, דזהו טעמו של רב נחמיה והרב כסף משנה ז"ל כתב, דרבינו מפרש שהם דברי תנא קמא עיי"ש, וקשה קצת דא"כ לא הוי ליה למימר אחר סיום דברי רב נחמיה אלא אחר דברי תנא קמא, לכן נראה יותר דדברי שניהם היא, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אף דבאמת כפי דברי הברייתא רב נחמיה יליף לה מקרא, ואין צריך לרגלים לדבר, ובעיקר פסקו של רבינו כתנא קמא קשיא לי, דהתם תניא אידך אמדוהו למיתה אומדין אותו

לחיים וכו', ומסיים וסתמא כרב נחמיה, ומדתניא ברייתא סתמית כר' נחמיה ואסהיד עלה תלמודא למה לא נפסוק כוותיה, ולא ידעתי למה לא נרגש מזה הכסף משנה ז"ל, ואולי יש לומר דהא דקאמר תלמודא וסתמא כרב נחמיה לאו למפסק הלכתא כוותיה אתיא, אלא אדרבה לומר דיחידאה הוא, וכן כתב הכסף משנה לעיל פרק ב' דין ז' ד"ה אחד ההורג את הבריא וכו'.

הלכה ו

או שהיו רבים יושבים וכו'. קשה קצת דלמה הוצרך לכתוב או שהיו רבים, הוי ליה למימר או שהיו יושבים וכו', דקאי על השנים שהזכיר תחילה, ותו דבגמרא, אמר רבא הכי קאמר שנים שהיו עומדין ויצא חץ מביניהם והרג שניהם פטורים, ואמר ר' יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן, ופירש רש"י אפילו אבא חלפתא ביניהם, שהכל יודעים שהוא חסיד ולא זרקה לא מחייבינן לאידך וכו' ע"כ. ולמה לא השמיענו רבינו חידוש זה, ואולי יש לומר דכיון דכתב סתמא בכל גווני משמע.

הלכה ז

וכל אחת מהן אין בה כדי להמית וכו'. דף ע"ח [ע"א], תני תנא קמיה דרב ששת, ואיש כי יכה כל נפש אדם להביא המכה את חבירו ואין בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב, אין בו כדי להמית פשיטא, אלא יש בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב, וסתמא כר' יהודה בן בתירה ע"כ, ולכאורה קשה על רבינו קושית הש"ס פשיטא, אך הדבר מבואר דבגמרא הקשו כן באיש אחד לחודיה שהכה, באין בו כדי להמית, אמנם רבינו נתחכם וכתב זרקו בו עשרה, באין בו כדי להמית דבכי הא אין להקשות אין בהם כדי להמית פשיטא, דריבוי המכות אף שאין בכל אחת כדי להמית מחליש הגוף עד שבקל ימות בהכאה אחרת, והו"א דכולם פטורים קמ"ל, וכבר ידוע דרבינו לא פסק כר"י בן בתירה, וכמו שכתבתי לעיל פ"ב דין ז'.

רוצח שנגמר דינו ונתערב וכו'. קשה, דעל הא מקשה בגמרא פשיטא, דמה נתחייבו האחרים, ואם נדייק דרבינו לא כתב באחרים כשרים כמו שאיתא בגמרא, ומשמע דאחרים כיוצא בו קאמר, דנגמר דינן אלא שאינן רוצחים, אכתי למה כולן פטורים הרי כתב אח"כ דאם נתערב אפילו בלא נגמר דינו אוסרים את כולן, ואפשר דאחרים כשרים קאמר, ומאי דהקשה בגמרא פשיטא אינו כל כך קושיא, הלעיטהו לרשע כתיב, ואקושיא אחרת סמיך דמקשה, ועוד בהא לימא רבי יהודה כונסין אותם לכיפה, ומה שכתב רבינו ואוסרין את כולן הכוונה עד שיתברר מי הוא.

הלכה ח

ההורג נפשות ולא היו שם עדים וכו'. מדכתב רבינו שלא היו שם עדים רואין כאחת, אלא ראהו האחד אחר האחד וכו', משמע דאפילו בשוגג קאמר, וקשה קצת דאיך מכניסין לכיפה כדי שימות ודאי על השוגג, ותו דלקמן ריש פרק ה' כתב רבינו להדיא דההורג בשגגה גולה, ובדין ז' שם פסק, דמי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנאמר והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו, תו איכא למידק שכתב ההורג נפשות וכו', וכן הוא לשון המשנה כמו שהביא הכסף משנה, אף דבנוסחתינו כתוב ההורג נפש, וכפי דברי הכסף משנה ז"ל למה לא אמרו ההורג נפש. והנה בפרק י"ח דהלכות סנהדרין דין ה' פסק רבינו, מי שעבר על איסור כרת, או מיתת בית דין, והתרו בו והרכין בראשו או שתק וכו', וחזר ועשה כן שני פעמים אחרות כונסין אותו לכיפה עד שימות, ושם הזכיר הרב כסף משנה ז"ל הך מתניתין דההורג נפשות שלא בעדים וכו', והביא ג"כ שם הא דעדות מיוחדת ושלא בהתראה ואתכחוש בבדיקות וכו', משמע דהיינו דינו של רבינו שהזכיר שם, וא"כ קשה טובא, דהתם אינו נידון בכיפה עד שיעשה כן ג' פעמים, וכאן חייבו רבינו סתם, דמשמע אפילו בפעם אחת, ותו דהתם במזיד שהרי התרו בו וכאן משמע דאפילו בשוגג, ותו דרבינו כתב כאן להדיא ואין עושין דבר זה לשאר מחוייבי מיתת בית דין, ונמצאו דברי רבינו ג"כ סתרי אהדדי.

והנה בפרק הנשרפין (סנהדרין דף פ"א) [ע"ב], תנן מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לכיפה וכו', ההורג נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה וכו', ומדלא ערבינהו ותני מי שלקה ושנה וכן ההורג נפש שלא בעדים מכניסין אותם לכיפה, משמע שאין דינן שוה, והכי משמע נמי דמייתי ברייתא דהתרו בו ושתק וכו', אמתניתין דמי שלקה ושנה, ורבינו העתיקה לענין מי שעבר על איסור כרת או מיתת בית דין, דלא כפירוש רש"י ז"ל, דביאר האיך שקלא וטריא לענין מחוייבי מלקות גרידא, וכיון [שכן] נראה דרבינו מפרש דלענין שאר מיתות בית דין או מחוייבי כריתות הוו דומיא דמי שלקה ושנה דבעינן ג' פעמים דווקא, משא"כ לענין רוצח דיש בו השחתת עולם כמו שכתב רבינו אח"ז אפילו בפעם אחת נידון בכיפה לחומר עוונו, בלבד שיהא מזיד כלומר שיתברר אצל העדים שמזיד היה, דומיא דאתכחוש בבדיקות וכו', דהיינו שהיו שם כל פרטי ההתראה, ולא חשו לבאר לרוב פשיטותו, אף דלפי זה דברי הכסף משנה שם מגומגמים כמבואר, עוד היה אפשר דאף ברוצח אם הוא בשוגג אי איתחזק ג' פעמים נידון בכיפה, דכיון דעון הרוצח חמור מאוד דיש בו השחתת עולם אף דבשוגג הוה הוי ליה לאזדהורי טפי דהא סוף כל סוף איבד ג' נפשות מישראל, ומתניתין דתנן פרק אלו הן הגולין דקתני הרג

באותה העיר גולה משכונה לשכונה וכו', לא מכרעא דהתם בשני פעמים קאמר, ובין לרשב"ג בין לרבי דמייתי בפרק הנשרפין שני פעמים לא הויא חזקה, אבל בג' פעמים לא גרע ממי שלקה ושנה, דאף שכבר נתייסר מפני שהיה מזיד ובעדים מכל שכן הורג נפש שלא נענש ויש בו השחתת עולם, ואיך שיהיה התירוץ הראשון נראה אמת ויציב. ודע דדין הכיפה פירש רש"י ז"ל שם שהוא הלכה למשה מסיני עיי"ש.

הלכה י

ושכופרין בתורה ובנבואה וכו'. הרב כסף משנה ז"ל הביא השקלא וטריא דפרק ב' דעבודה זרה דף כ"ו [ע"ב], וכתב דמדברי רבינו נראה שהיה גורס אפיקורס במקום המסורות ע"כ, והלשון מגומגם דהוי ליה למימר שלא היה גורס המסורות, דהא [איתא שם], אבל האפיקורסים והמסורות והמומרים, ומדלא הזכיר רבינו אלא אפיקורסים ומומרין, דהיינו עושה עבירות להכעיס, משמע דלא היה גורס המסורות, אמנם אין נראה כן, דיש לומר דרבינו לא כתב כאן המסורות מפני שכבר ביאר דינו במקומו המיוחד לו, בפרק ח' דחובל ומזיק דין י', ותדע עוד דבסוף פרק י"א דהלכות עדות כתב רבינו, המוסרין והאפיקורסים לא הצריכו חכמים למנותן בכלל פסולי עדות, שלא מנו אלא רשעי ישראל, אבל אלו המורדין הכופרין פחותים הם מן הכותים וכו', ואלו מורידין ולא מעלין עיי"ש, והרב כסף משנה עצמו הזכיר שם דברי רבי אבהו אמר רבי יוחנן, וכן כתב הרב עצמו בריש פרק י' דהלכות עבודה זרה עיי"ש, והוא תימה, עוד כתב הרב כסף משנה ז"ל, דבפלוגתא דרב אחא ורבינא פסק כמאן דאמר מומר להכעיס אפיקורס הוא, משום דסברא הוא דכיון דעושה להכעיס אפיקורסות נזרקה בו, ועוד דרבי אבהו ור' יוחנן סברי הכי ע"כ, דברים אמיתיים הם כאן, אמנם בפרק ג' דהלכות תשובה דין ט', אמה שכתב רבינו דשנים הם העבריינים, העבריין לעבירה אחת דהיינו להכעיס וכו', כתב ז"ל שם, דבפלוגתא דרב אחא ורבינא קיימא לן לקולא, והוא היפך מה שכתב כאן, וצ"ע. וממה שכתב רבינו כאן נראה דלהכעיס דינו כאפיקורס, ותדע שהזכיר כאן הכופרים בנבואה, ושם דין ח' מנה שלשה הם הנקראים אפיקורסים האומר שאין שם נבואה כלל וכו', ונמצאו דברי רבינו מכוונים הכא כי התם.

פרק ה

הלכה א

שנאמר ולא תקחו כופר לנוס וכו'. קשה קצת, דמשמע שמפרש לנוס למי שעתיד לנוס, וא"כ איך יבוא סיום הפסוק לשוב לשבת בארץ, מאחר שעדיין לא נס שם, וגם רש"י ז"ל

בפירוש החומש כתב וזה לשונו: לנוס, למי שנס אל עיר מקלטו שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כופר לשוב לשבת בארץ בטרם ימות הכהן, לנוס כמו לנס וכו', ואם תאמר לנוס לברוח ותפרשהו, לא תקחו כופר למי שיש לו לברוח לפוטרו מן הגלות, לא ידעתי איך יאמר לשוב לשבת בארץ, הרי עדיין לא נס מהיכן ישוב עכ"ל.

וראיתי שם להרב שמע שלמה ז"ל, שכתב דגם רבינו מפרש כפירוש רש"י, לנוס כמו לנס, אלא שרבינו מפרש דינו בדרך קל וחומר מהפסוק, והכי פירושו, ומה אם מי שגלה כבר אפ"ה כתב קרא לא תקח ממנו כופר, מי שלא גלה כלל אינו דין שלא יקחו ממנו כופר וכו', ולמד רבינו קל וחומר זה מההיא דמכות וכו' ע"כ, ואחרי המחילה הראויה, דרך דרוש הוא זה ולא דרך פשט דברי רבינו, מכל שכן שנראה שרבינו הוציאו מהתרגום, שתרגם לנוס, למערק, והביאו הרב עצמו ז"ל שם, ומי הכריחו לזווג דברי רבינו עם רש"י ז"ל בדרך רמז ולא לבאר דברי רבינו עפ"י התרגום, שלענ"ד נראה שהתרגום פירש הפסוק כפשוטו, והכי פירושו דלעיל מיניה כתיב לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה, הרי ביאר שם הורג בשגגה ינוס תיכף לערי מקלט כדי לינצל מגואל הדם, ושוב כתב והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וכו', והכי תנן במתניתין דפרק אלו הן הגולין, והביאו רבינו לקמן דין ז', בתחילה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט ובית דין שולחין ומביאין אותו משם וכו', מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנאמר והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו ע"כ, וכיון שכן הכי קאמר קרא שאחר שנס בתחילה ושלחו הבית דין אחריו ודנוהו לגלות, לא יקחו כופר כדי שישב בעירו, אלא צריך הוא לנוס פעם שניה אל עיר מקלטו כדי לינצל מגואל הדם, ואף שהבית דין היו שולחין עמו שני תלמידי חכמים אינם אלא דרך שמירה ושיפייסו לגואל הדם, אך אם גואל הדם הרגו עכ"פ אין בידו עון אשר חטא כדאיתא במכות דף י' [ע"ב], על כן צריך הוא להזהיר עצמו, וידוע דמי שגולה בעיר מקלט נקרא נס, והכי איתא במכות דף י' [ע"א] ונס אל אחת מן הערים האל וחי, עביד ליה מידי דתהווי ליה חיותא ע"כ, וזה לא שייך [אלא] אחר שעמד לפני הבית דין וגזרו עליו שיגלה, וכן נראה מדברי רבינו לקמן דין ז'.

הלכה ב

לפיכך אם לא פרכס כלל וכו'. לכאורה קשה טובא, דבגמרא בעינן תרתי, דקאמר איכא בינייהו דשחטיה בביתא דשישא ופרכס, אי נמי דשחטיה בברא ולא פרכס, ובספר לחם יהודה ז"ל כתב דט"ס הוא בדברי רבינו, וצריך להגיה "ושחטו" והוא דוחק, שהרי גם

הסמ"ג לאוין ע"ה העתיק כדברי רבינו, גם הרב ר' חיים אבועלפיא בספרו עץ החיים הניח דברי רבינו בצ"ע, אמנם הפרי חדש ז"ל יישב גירסתינו על נכון עיי"ש, וידוע דגזירת הכתוב היא זו דלענין גלות בעינן שימות מיד, משא"כ ברוצח במזיד וכמו שכתבו התוס', ז"ל, שוב ראיתי בספר בתי כהונה למורנו הרב ר' יצחק הכהן רפפורט ז"ל שיישב גם הוא דברי רבינו בלי טעות, אך נראה שלא ראה דברי הפרי חדש רבו עיין עליו.

הלכה ג

ישראל שהרג בשגגה את העבד וכו'. הרב כסף משנה ז"ל, מחק מלשון רבינו או את גר תושב עיין עליו, ולענ"ד אין צריך, חדא, דבפירוש המשנה ג"כ הביאו רבינו, ואיך נגיה בשני מקומות, ועוד דהאמת נראה שרבינו הבין המשנה שאמרה משא"כ בגר תושב, כלומר דנשתנה דינו דע"י ישראל נהרג ועל ידו גולה, ועיין להתוס' יו"ט שם שהכריח דעת רבינו על נכון, וכן כתב בספר לחם יהודה ז"ל, ועיין עוד בשו"ת הרדב"ז ז"ל שנדפס מחדש [חלק ה'] בדף ע"ב [סי' א' תפ"ד (קי"א)], שוב מצאתי בספר כתב יד קדמון דף פ"ה, [כאן החסיר המעתיק כמה תיבות בכת"י].

הלכה ה

אבל אם יסר בנו כדי ללמדו וכו'. מלתא דפשיטא היא דבמלמדו תורה אף אם כבר יש לו אומנות שיכול לחיות בה פטור דושננתם לבניך כתיב, אך אם מלמדו חכמה וכבר יש לו אומנות יש להסתפק, דהא מדכתב רבינו או חכמה משמע דלאו בחכמת התורה קאמר, דזה כבר הזכירו במה שכתב כדי ללמדו תורה, אלא ודאי דהאי חכמה הוי דומיא דאומנות דהיינו כדי לחיות בה, ובאומנות לא מפטר אלא באין לו אומנות אחרת, אך מדברי הגמרא נראה דיש להוכיח דבחכמה אין לחלק, דקאמר אע"ג דגמיר מצוה קעביד דכתיב בנך יסר ויניחך וכו', ואי בלימוד התורה קאמר מלתא דפשיטא היא דארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, אלא ודאי דבלימוד חכמה קאמר, ומזה נראה שהוציאו רבינו, ומינה דאף ביש לו אומנות קאמר ומכל מקום הדבר שקול.

הלכה ו

או שליח בית דין שהכה וכו'. ידוע דהראב"ד ז"ל השיג על רבינו דשליח בית דין היינו המלקה ע"פ בית דין, וכדתנן פרק אלו הן הגולין, הוסיף לו רצועה אחת ומת הרי זה גולה על ידו, ולענ"ד נראה דרבינו לא בחר בזה הפירוש, חדא, דהתם לא נקרא בשם שליח אלא בשם חזן, כדתנן התם חזן הכנסת עומד עליו ורצועה של עגל בידו וכו'. ותו דאי הך שליח בית דין הוי אותו חזן הכנסת תרתי למה לי, שוב מצאתי בספר כתב יד קדמון דף פ"ה [כן] ושבח להשי"ת שנתכוונתי לדעת גדול זלה"ה.

הלכה ז

מי שנפטר פוטרים אותו וכו'. היינו בהורג בשגגה הקרובה לאונס, וכמו שכתב רבינו לקמן פרק ו' דין ג' וכו', וקרא לצדדין קאמר, והצילו העדה אם היא שגגה הקרובה לאונס, אם היא שוגג גרידא אז והשיבו וכו'.

הלכה י

התיר עצמו למיתה ורשות וכו'. פסק כר' עקיבא דהלכה כמותו מחבירו, ועיין מה שכתבתי לעיל ריש פרק א'.

הלכה יב

לפיכך ההורג בשגגה וקלטו מזבח וכו'. משמע דהמזבח אינו קולט אלא בשגגה דוקא, וממה שכתב אח"ז דאין קולט אלא גגו וכהן ועבודה בידו משמע דכולהו בעינן, ולכאורה קשה טובא דבפרק יום הכפורים (יומא דף פ"ה) [ע"א], דריש ר' עקיבא, מעם מזבחי תקחנו למות ולא מעל מזבחי, ופירש רש"י דאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו, מינה דבשוגג אפילו שאין עבודה בידו קולטתו, וכן הקשה הרב ר' חיים אבועלפיא בספרו עץ החיים בלשונות דף ב', ועוד הקשה לסברת הרב כסף משנה דיש חילוק בין דין מלכות למורד במלכות, הוי ליה למימר שטעה יואב בכך, גם הוי ליה למימר שטעה יואב שאינו קולט אלא שוגג והוא מזיד הוה וצ"ע עכ"ל, ובפרשת משפטים דף פ' תירץ, דרבינו נמשך אחר מה שאיתא במכות דף י"ב [ע"א], שתי טעיות טעה יואב, טעה שאינו קולט אלא גגו והוא תפס בקרנותיו, טעה שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס במזבח במה, אביי אמר בהא נמי טעה שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר הוה, וכתבו התוס' (בסנהדרין דף מ"ט [ע"א] ד"ה מאי טעמא וכו'), דיואב שוגג הוה, הרי שגם בשוגג הצריך הש"ס כהן ועבודה בידו, נמצא דסוגיא זו דריש מעם ואפילו מעל במזיד, מינה דבשוגג כשמעל מזבחי דהיינו עבודה בידו ניצול עכ"ל, אך עדיין הוא מגומגם, דהיכי שביק דרשת ר' עקיבא דהוא תנא, ופסק כאביי דהוא אמורא, ותו דאי סוגיא זו דריש מעם ואפילו מעל שאינו קולט אלא גגו של מזבח מנא ליה, והרי רש"י ז"ל פירש שם דטעה יואב בדרשה דמעם מזבחי ולא מעל מזבחי וכסבור דהיינו מעל מזבחי ע"כ, ויותר היה נראה לומר דרבינו מפרש דגם דרשת ר' עקיבא דדריש מעם ולא מעל אקרנות המזבח קאי, והיינו בשוגג והכי קאמר קרא דבמזיד אין שום מקום מן המזבח קולט ואפילו מעם, דהיינו שהוא כהן ועובד עבודה, הא בשוגג קולט והיינו בגגו דוקא שהוא עיקרו של מזבח ולא מעל דהיינו הקרנות, וקרוב לזה זכיתי ומצאתי להרב דינא

דחיי בעשין ע"ה דף פ"ה, וזה לשונו: אלא קרא הכי קאמר וכי יזיד וכו', תקחנו למות ואפילו שוגג ולא מעל כשיהיה בשוגג ע"כ.

הלכה יד

אלא מוסרין לו שומרין ומגלין אותו לעיר מקלטו וכו'. היינו בהרג בשוגג, והכי משמע מדסיים ומגלין אותו לעיר מקלטו, וידוע דאין עיר מקלט קולט אלא בשוגג כמו שכתב רבינו לעיל, ומינה דבגגו של מזבח ובכהן ועובד עבודה קאמר, ולא נמצא בגמרא דין זה, אך נראה דרבינו הוציאו מהדין שכתב בדין ח', שמוסרין לו שני תלמידי חכמים לשמרו וכו', והכי נמי לא שנא, כיון שנתבאר שלא הרג אלא בשוגג, ועוד דמה יעשה שם וכי ישב בגגו של מזבח עולמית.

בדין המלכות וכו' בהוראת שעה וכו'. נראה דהיינו כאותם שהזכיר רבינו לעיל פרק ב' דין ד', כל אלו הרצחנים וכיוצא בהן שאינן מחוייבין מיתת בית דין אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם הרשות בידו, וכן אם ראו בית דין להרגם בהוראת שעה וכו', ונפקא מינה שאין בכלל זה המורדין במלכות דמורד במלכות הוא מחויב מיתה מן הדין, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ואדרבא הוא נענש אם מחל, כמו שכתוב בפסוק ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש, וכתיב ויעל נחש העמוני וכו', ואינו בדין שהמזבח יקלוט אותו, משא"כ בשאר עבריינים שאין חייבים לא לבית דין ולא למלך, ואפשר דנפקא ליה מהמכילתא שהובאה בילקוט, תקחנו למות ולא לידון ולא ללקות ולא לגלות ע"כ, ולפי זה תתורץ תמיהת הרב כסף משנה ז"ל, דזו טענה טובה ליואב שלא טעה, ואיך אמרו שטעה, ועוד שא"כ לא היו יכולין לקחתו שהרי לא הרג בהתראה לאבנר ועמשא וכו', ע"כ, נראה שהבין בדברי רבינו דאף במורד במלכות קאמר, וזה אינו, כאמור, וטעות יואב היה שהוא חשב שכדין הרג ולא מפני היותו מורד במלכות, אמנם לפי האמת מורד במלכות היה, וג' טעיות טעה כמו שאיתא בגמרא, וכדברי התוס' שהביא הכסף משנה ז"ל, ועיין להרב כנסת הגדולה וספר לחם יהודה ז"ל, שיש לגמגם בדבריהם, ונמצא כפי זה שאם אינו מורד במלכות קולט אפילו לזר בכי הני וכו', וזהו שכתב רבינו ואפילו היה זר וכו'.

פרק ו

הלכה ה

וכן כל הרצחנים שהרגו וכו'. הראב"ד ז"ל השיג, דאיך נאמן עד אחד להתיר דמו של זה לגואל הדם ע"כ, והדין עמו, דהא קיימא לן לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת,

ודרשו ז"ל אבל קם הוא לשבועה, משמע דלכל מילי דעונש אין עד אחד נאמן כלל, ועל כרחינו לפרש דברי רבינו דעד אחד דקאמר, היינו בעדות מיוחדת, כגון שהעיד עד אחד היום, ועד אחד למחר, או שראהו האחד אחר האחד, וכמו שכתב בפרק ד' דין ח', גבי אותם שכונסין אותם לכיפה, וכמו שכתב הרב כסף משנה ז"ל, ויש להכריח עוד דבר זה מדכתב רבינו, או בלא התראה, דמשמע שיש שם שני עדים אלא שלא התרו בו, ואי בעד אחד דקאמר הוי כפשוטו, הרי בכלל מאתים מנה וכל שכן הוא, אלא ודאי שכך היא כוונתו, ואין להקשות דלעיל כתב דמכניסין אותו לכיפה, וכאן כתב דאם הרגן גואל הדם וכו', דיש לומר דהתם להבית דין קאמר שידונו אותו בכיפה, והכא קאמר לגואל הדם במציאות שברח ולא יכלו הבית דין להשיגו, וכן כתב הרדב"ז חלק ב' [הנדפס מחדש] סי' רי"ג [חלק ה' סי' א' תקע"ז] ופשוט.

הלכה ח

להפנות בה בלילה וכו'. ולא מצי לאוקמה באינה עשויה להפנות לא ביום ולא בלילה ונתקרה אדם וישב שם, דא"כ הוי ליה קרוב לאונס ואינו גולה כמו שהקדים רבינו, משא"כ בעשויה להפנות בלילה דגם ביום הוי ליה לאסוקי אדעתיה כמו שאיתא בגמרא, וכן כתבו התוס' ז"ל.

הלכה ט

וכן הזורק את האבן וכו'. מכות דף ח' [ע"א], מעניינא דקרא ומצא דומיא דיער, ועיין להתוס' בסנהדרין דף פ"ו שדבריהם מגומגמים בתירוץ האחרון, ויש ליישב.

הלכה י

וכן אם נכנס לקרן זוית וכו'. הרב כסף משנה ז"ל, הביא על דברי רבינו פירוש רש"י שפירש שם דף ז' [ע"ב], פרט לקרן זוית, אם היה זה יוצא ממבוי זה ונכנס לזה לפנות לימין או לשמאל וסכינו בידו וזה בא כנגדו בקרן זוית ולא ראהו והרגו ע"כ, כנראה שהבין דברי רבינו כפירוש רש"י, ואיני יודע לשער הלשון דנכנס שכתב רבינו, ורש"י כתב דנכנס למבוי, ורבינו העתיק דנכנס לקרן זוית.

או שדחפו בגופו וכו'. בגמרא [מכות דף ז' ע"ב איתא], אם בפתע פרט לקרן זוית, בלא איבה פרט לשונא הדפו שדחפו בגופו ומשמע שדחפו בגופו גולה כפשטיה דקרא, ורבינו כתב שהוא קרוב למזיד ואינו גולה, והרב כסף משנה ז"ל כתב, דרבינו מפרשה דפרט דקתני ברישא קאי נמי אסיפא, והוי כאילו אמר הדפו פרט לדחפו בגופו, כלומר דהדפו משמע שהדפו במתכוין פרט להדפו בגופו שלא במתכוין ע"כ, ואכתי קשה קצת, דבשלמא לפי הפשט אתי שפיר דהדפו משמע בגופו דגולה, אבל אם הדפו בידו ג"כ

אינו גולה ואם היינו גופו היינו ידו, אך האמת הוא דבידו סתמא הוי בכוונה גמורה ולא איצטריך קרא למעוטי.

הלכה יא

לפיכך הנכנס לחנות הנגר וכו'. כתב הכסף משנה ז"ל, דרבינו פסק כמאן דמתני לה אריש וכו' ע"כ, וכן פסק בפרק א' דחובל ומזיק דין י"ז, וכן כתב הרב המגיד ז"ל שם, והקושי מבואר, דא"כ אמאי לא הזכיר רבינו דין הברייתא שאמרו שם להך לישנא, הנכנס לחנותו של נפח וניתזו ניצוצות וכו', פטור ואפילו נכנס ברשות, ואוקמוה בשוליא דנפחי ובשרבו מסרהב בו לצאת וכו', וכן הקשה הרב לחם משנה ז"ל שם, ולא תירץ כלום, ולענ"ד יש לומר חדא מתרתי, או דרבינו מפרש דחנותו של נפח שאני דהזיקו מצוי טפי מנגר כאשר הוא מבואר לעין, והתרצן לפי שיטתו השיבו בשוליא דנפחי וכו', או דרבינו דחאה מהלכה מפני שפסק כאידך ברייתא דמכות דדריש קרא דאם בפתע וכו', דמשמע מינה דבקרוב למזיד אינו גולה, וכיון שכן לית הלכתא כהך ברייתא דבנפח קרוב למזיד הוא אף אם נכנס ברשות, דעכ"פ הוי ליה לעיוני.

הלכה יב

ונפסק החבל ונפלה על חבירו וכו'. כל אלו החלוקות מבוארים במשנה, אך לכאורה קשה טובא על רש"י ז"ל בפירוש החומש בפסוק והאלקים אנה לידו, במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד וכו', והקב"ה מזמינם לפונדק אחד, זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, וכו', נמצא זה שהרג מזיד נהרג וזה שהרג שוגג גולה ע"כ, והקושי מבואר, דאיך כתב שזה שעלה בסולם ונפל על זה שהרג מזיד גולה, הא דרך עליה אינו גולה כדתנן במתניתין ובגמרא, ופסקו רבינו כאן, והיותר קשה דבמכות דף י' [ע"ב], הובאה הך דרשה, וכתוב בה זה שהרג שוגג יורד בסולם וכו', ורש"י ז"ל פירש עולה בסולם שהוא היפך הדין, ואין לומר דכוונת רש"י בנשמטה שליבה מן הסולם דאיתא התם דף ז' [ע"ב], דאפילו בדרך עליה גולה, וכמו שכתב רש"י גופיה שם, והא רבינן לה לעיל לחיובא עיי"ש, דהתם אינו אלא מצד השליבה דהוי ליה דרך ירידה, דאילו אדם הוי ליה דרך עליה וכמו שכתבו התוס' שם, ורש"י ז"ל לא הזכיר אלא אדם, והיה נראה לענ"ד דטעות סופר הוא בדברי רש"י, וצריך לומר זה שהרג שוגג יורד בסולם וכו', עד שמצאתי להרא"ם ז"ל שפירש דכוונת רש"י היא שעולה בסולם ונופל על זה בירידתו וכו' ונקט עולה מפני שלא יתכן ליפול דרך ירידתו אם לא שקדמה לו עליה ע"כ, והדוחק מבואר, ועוד דלמה שינה מלשון המכילתא שהובאה שם בילקוט והגמרא שם, לכך נראה לענ"ד יותר שהוא ט"ס כאמור.

שאין זה דבר הקרוב להיות וכו'. מלשון רבינו מוכח דיש שיעור בחבל כדי להעלות החבית, דאילו אם החבל אינו חזק אין זה פלא אם נפסק, אך לא ידעתי מי הכריחו לזה דהא לגלות אין צריך אומד כמו למיתה, וגזירת הכתוב היא דבדרך עליה אינו גולה. ומה שכתוב בספרי רבינו, היה מעגל בעגלה, ט"ס הוא, וצריך לומר במעגלה.

הלכה יג

כדרך שעושים הקצבים וכו'. הרב כסף משנה ז"ל, נתעורר בדברי רבינו שאין פירושו עולה לפי הברייתות שלפנינו, ועוד גמגומים אחרים ע"פ הסוגיא מבוארים, וכבר נתעורר על זה הכנסת הגדולה ז"ל, ויישב דברי רבינו כולם על נכון ע"פ דברי התוס', אך מה שנתקשה שם בדברי רבינו בפירוש המשנה שכתב, וזה לשונו: ואמרו כל שבדרך ירידתו ואפילו ירידה שהיא צורך עליה כמו שנאמר ויפל עליו וימות ע"כ, והדבר מבואר שהוא היפך מה שכתב כאן, שכאן פטר ירידה שהיא צורך עליה, ועוד הקשה ז"ל דפשטא דשמעתתא משמע דריבוי כל לאו לאתויי ירידה לצורך עליה, אלא לאתויי ירידה מאחריו, ומכח זה הגיה בדבריו ז"ל ע"כ, ואילו היה רואה הרב כנסת הגדולה ז"ל שגם הרע"ב ז"ל כתב כדברי רבינו לא היה מגיה, מכל שכן שהנאמן ביתו הוא התוס' יו"ט ז"ל הזכיר דבריו ולא חלק עליו, לכך נראה דאין כאן ט"ס, שהם ז"ל פירשו כן לפי האמת דקאמר ליה רבי יוחנן וליטעמיך כל שבדרך ירידתו לאתויי מאי, אלא לאתויי קצב, הכי נמי לאתויי קצב, כלומר ולא תקשה עלי שאמרתי לך כבר נגעת בירידה שהיא צורך עליה דכי לוקמינן לה בקצב וכו', והרי יתכן בו ירידה שהיא לצורך עליה כמו שפירש רש"י ז"ל.

הלכה טו

נשמט הברזל מן העץ וכו'. מבואר הדבר דרבינו פסק כחכמים דמתניתין, ולדידהו מן העץ המתבקע הוי כח כחו, אכן קשה כי קאמר תלמודא מהו דתימא ככח כחו דמי קמשמע לן, וכתבו התוס' ולא דמי לעץ המתבקע, דהתם נגע במה שבידו בשעת התזת העץ אבל הכא שכבר יצא מידו בשעת התזת תמרים דמי שפיר לכח כחו, אימא לא ליחייב קמשמע לן ע"כ, ודבריהם נכונים ע"פ פירוש רש"י ז"ל, שפירש דעץ המתבקע דיצא קיסם וניתז למרחוק, אבל לפירוש רבינו דנשמט הברזל מן העץ, א"כ היינו שדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי, והיכי אמרו מהו דתימא וכו', וכן הקשה בספר שמע שלמה ז"ל ולא תירץ כלום, ולענ"ד נראה דאין כוונת רבינו בנשמט הברזל דהיינו הברזל התקוע ודבק בעץ שבידו, אלא הכוונה היא על הברזל האחר שתקע בעץ, כי כן דרך המבקע עצים לתחוב בעץ חתיכת ברזל וראשה חד (שקורין איסקרפילו ובלשון ערבי מונקאר),

ולהכות בגרזן שבידו על אותו ברזל כדי שיבקע העץ על ידו, דהשתא נמצא דבשעה שנשל נגע במה שבידו בשעת התזת העץ כדברי התוס' ז"ל, ואף שתיבת גרזן הוא החותך מכל מקום הדרך הוא שמצד אחד הוא חד וחותך, ומהצד האחר הוא עב וגס להכות בו כפי הצורך לביקוע העץ, ודוק כי נראה נכון.

פרק ז

הלכה א

עשה לו כדי שיחיה וכו'. הוצרך רבינו לביאור זה, מפני שבגמ' דף י' [ע"א], דרשו פסוק זה לענין חיותו הגופנית, ופסקה רבינו לקמן פרק ח', גם בגיטין דף י"ב [ע"א], [איתא] סלקא דעתך דלעביד ליה חיותא טפי אפילו להעדפה, אך פרט זה דמגלין רבו עמו לא נאמר שם אלא בלימוד התורה, שהרי קמסיים בה אמר רב זעירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון, אלא בתלמיד הצריך לרבו ואין שם בעיר מקלטו מי שילמדנו, דאל"כ למה נטריח רבו לגלות דגדול הוא שהרי מכפר עון.

הלכה ב

עבד שגלה לעיר מקלט וכו'. מסקנא דגמרא בגיטין דף י"ב [ע"א], דיכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, ופסקה רבינו פרק ט' דעבדים דין ז', ובגמרא אמרו, ומאי שנא לערי מקלט סלקא דעתך אמינא וחי ליעביד ליה חיותא טפי, קמשמע לן. אלא דקשה לי גבי אשה דרבינו פסק כאן ובפרק י"ב דהלכות אישות דאין הבעל יכול לומר לאשתו איני זנך ואיני נוטל ממך כלום ממעשה ידיך, שמא לא יספקו לה, דמשמע דאם מספיקים לה יכול לומר, וידוע דההעדפה היא לבעל, והכא גבי גלות אמאי לא נימא דיניח לה ההעדפה משום וחי, דדוקא גבי עבד הוא דאמרו כן, ואי אשה דמיא לעבד בזה א"כ מאי איריא.

הלכה ד

שאר הלוים השוכנים בערי מקלט וכו'. כן כתוב בדפוס מגדל עוז, וכן העתיק הרב כסף משנה, וקשה דהכי הוי ליה למימר, הלוים השוכנים בערי מקלט וכו', דהא לא הזכיר לויים אחרים, כדי שתפול עליהם תיבת "שאר", אך רואה אני שבדקדוק עצום כתב כן, ע"פ דברי הגמרא דף י"ב [ע"א], דאחר שהביאו זאת הדרשה, הקשו ממתניתין דשם תהא מיתתו שם תהא קבורתו, ותירצו רוצח שאני דגלי ביה רחמנא ע"כ, נמצא דרוצח יצא מכלל הלוים, ולכך רבינו שהקדים דין הרוצחים תחילה שנקברים בערי מקלט, סיים דאין הדין כן בשאר הלויים.

הלכה ה

ואם הרג חוץ מערי הלוים וכו'. דף י"ב [ע"ב], תנו רבנן ושמתי לך מקום, לך בחייך, מקום ממקומך, אשר ינוס שמה מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר, להיכן מגלין, למחנה לויה, מכאן אמרו בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך, ואם גלה לפלכו פלכו קולטו, אמר רב אחא בריה דרב איקא מאי קרא, כי בעיר מקלטו ישב בעיר שקלטו כבר, ופירש רש"י ז"ל, מאי קרא דפלכו קולטו ודמתניתין נמי דקתני גולה משכונה לשכונה ע"כ, משמע שהוא מפרש הא דפלכו קולטו בסתם רוצח, לא בלויים, תדע דהרי כלל בו מתניתין דקתני משכונה לשכונה, וקשה לפירוש זה חדא, מדקאמר ואם גלה משמע דארישא קאי, דמיירי בבן לוי, ותו דאם בסתם רוצח קאמר ובריייתא לצדדים קתני, היכי קאמרה ואם גלה דמשמע בדיעבד הא משכונה לשכונה הוי לכתחילה, והנה התוס' ז"ל הקשו [דאמאי] קתני פלכו קולטו הא אמרינן כבר גולה מפלך, ועוד הא קאמר בן לוי גולה מעיר לעיר, ותירצו דאם גולה מעיר לעיר רשאי לילך בכל העיר ובתחומה, ואם יגלה לפלכו פלכו קולטו בו שלא יצא משכונה לשכונה ע"כ, הרי שהבינו בפשיטות דהך דפלכו קולטו אבן לוי דקתני ברישא קאי, אלא דקשה אמאי לא הזכירו ז"ל פירוש רש"י וחלקו עליו, לכך נראה דגם רש"י ז"ל מודה דהא דפלכו קולטו אבן לוי קאי, אלא דמפרש מאי קרא אגולה בפלכו בין בבן לוי בן בישראל, האי כדיניה והאי כדיניה, אף דלשון שקלטתו כבר לא יתיישב אלא בסתם רוצח לא בלויים, אכן רבינו ז"ל אינו מפרשה לא כרש"י ולא כהתוס' ז"ל, ומכח דקשיתיה קושית התוס' ז"ל תירץ, דהך ואם גלה הכוונה בהרג חוץ לתחום עירו דאינו גולה ממדינה למדינה אלא בהרג במדינתו, אבל אם הרג חוץ למדינתו אינו צריך לגלות למדינה אחרת דוקא, אלא אם גלה למדינתו עצמה חשיב גלות וקולטתו, ודייקי דברי רבינו שכתב ואם הרג וכו', וברח כלומר בדיעבד כדברי הברייתא.

הלכה ו

עיר מקלט שרובה רצחנים וכו'. שם דף י' [ע"ב] אמר ר' אלעזר, עיר שרובה רוצחים אינה קולטת שנאמר ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו, ופירש רש"י, מקרא בספר יהושע, וקשה מאי קמשמע לן, ואפשר שנתכוון דאף אם הוא דברי קבלה ואינו כתוב במשנה תורה אפ"ה הוי לעיכובא, ואף דאפליגו בה בתר הכי ר' אמי ור' אסי, קיימא לן כר' אלעזר, אלא דקשה קצת, דהתם איפליגו ר' אמי ור' אסי ג"כ בבן סורר ומורה ובעגלה ערופה, דאם אין בה זקנים אינו נעשה בן סורר ומורה, ואין מביאין עגלה ערופה, ורבינו לא הזכיר דינים אלו לא בפרק ז' דממרים, ולא לקמן בפרק ח', ונראה דכיון דפסק רבינו כר' אלעזר, והוא לא הזכיר אלא עיר מקלט, נראה דבאינך אין הדין כן, וכבר ראיתי

בכנסת הגדולה ז"ל שעמד בזה בדברי רבינו ולא תירץ כלום, עוד הקשה שם הרב ז"ל, דרבינו פסק לקמן פרק ט' דין ד', דאין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין של כ"ג, וכתב שם הכסף משנה משום דבעינן זקני העיר וליכא, וכתבו התוס' בסנהדרין דף י"ד [ע"א], ד"ה יכול וכו', דכי כתיב זקני העיר הם המיוחדין שבעיר שהם הסנהדרין, וא"כ הוי ליה לפסוק ג"כ כאן דאם אין שם בית דין של כ"ג אינה קולטת דזקני העיר כתיב ע"כ, ואיני רואה קושיא כלל דרבינו דרכו להעתיק מה שאמור במשנה ובגמרא, וגבי עגלה ערופה אמרו כן להדיא התם דף מ"ה [ע"ב] אמנם בענין עיר מקלט לא הוזכר אלא דברי ר' אלעזר הנ"ל, ומה לו לרבינו להזכיר מה שלא נתבאר בגמרא, ומה שנפרש בגמרא נפרש בדבריו ז"ל, ודע דגירסת הסמ"ג סוף עשין ע"ה עיר מקלט שיש בה רוצחים ונראה שזו היא הגירסא שהיתה להראב"ד ז"ל בדברי רבינו ועיין בספר לחם יהודה ז"ל.

הלכה ט

אחד כהן גדול וכו' ואחד המרובה בבגדים וכו'. ובגמרא נחלקו אי בעינן כל הני או חד מנייהו, ואיני יודע איך יתכן שיהיו כל אלו בזמן אחד, דהא בזמן יאשיה נגנז שמן המשחה, ומשם ואילך היו מחנכים הכהן הגדול בשמנה בגדים, ובשלמא כהן העובד עם כהן שעבד יתכן שאירע בו פסול והושיבו אחר במקומו ושניהם קיימין, אבל כהן משוח עם מרובה בגדים איך יתכן, אם לא שנאמר דאם יתכן בזמן יאשיה אחר שנגנז השמן אירע פסול בהכהן המשוח, והוצרך לחנך כהן אחר בריבוי הבגדים בעוד שהראשון קיים, (ופסקו רבינו פרק ד' דכלי המקדש דין י"ט), אך מה שכתב רבינו ואחד הכהן שעבר לא נמצאת חלוקה זו במשנתינו, וצריך לומר דרבינו הוה גריס לה במשנה, והכי מוכח מדברי הסמ"ג ז"ל סוף עשין ע"ה, ובהכי [דלעיל] אתי שפיר מאי דאמרינן בהוריות דף י"ג [ע"א], גבי השבת אבידה ולהחיות, משוח קודם למרובה בגדים, מרובה בגדים קודם למשוח שעבר וכו' [ופסקו רבינו פרק ד' דכלי המקדש דין י"ט], אלמא תרווייהו בזמן אחד, ובנזיר ג"כ אמרינן גבי מת מצוה משוח בשמן המשחה ומרובה בגדים יטמא מרובה בגדים, ועיין לרבינו פ"ג דהלכות אבל.

הלכה יב

נגמר דינו ונמצא הכהן הגדול וכו'. שם דף י"ב [ע"א], וסיים הכסף משנה ז"ל, ופסק רבינו כמאן דאמר בטלה כהונה, משום דבפרק ג' דקדושין אמרינן דטעמא דר' יהושע משום דכתיב ברך ד' חילו, ואתי כמאן דאמר בטלה כהונה ע"כ, ואחרי המחילה הראויה אין זה הכרח כלל, דכולי עלמא מודו לדר' יהושע אלא דאיפליגו אי ילפינן רוצח מקדשים או לא, והנך קראי דמייתי בפרק ג' דקדושין אליבא דר' יהושע אף למאן דאמר הכא מתה

כהונה, אתי לר' יהושע א"כ מה הוספה איכא מהתם, וכן הקשה הרב ר' חיים אבועלפיא בספר עץ החיים בלשונות דף ב' ובספר מקראי קודש דף קל"ה, וסיים לענין פסקו של רבינו דאפשר דמשום דהוי ספיקא דאורייתא פסק לחומרא דלא יצא משם לעולם, אך קשה דאי הכי הוי ליה למימר שהוא ספק כדי שלא יהרגנו גואל הדם, ומלשונו משמע דפשיטא ליה ויהרגנו וצ"ע עכ"ל, ואי מהא לא איריא, כיון דגדול עונש המאבד נפש אחת מישראל ואפילו בשוגג כמו שכתב רבינו לעיל פרק ד' דין ט', ולקמן דין י"ד סיים הואיל ובאה תקלה זו הגדולה על ידו מעתה לכפרת עונו ראה רבינו לפסוק כמאן דאמר בטלה כהונה להחמיר עליו, ואם הוא לא נשמר מגואל הדם מה נעשה לו.

הלכה יד

אע"פ שנתכפר אינו חוזר וכו'. פלוגתא דר' מאיר ור' יהודה במתניתין, ופסק כר' יהודה דהלכתא כוותיה לגבי דר' מאיר, וכמו שכתב הכסף משנה ז"ל, וכן פירש בפירוש המשנה, אלא שראיתי שם להרע"ב ז"ל שסיים ואין הלכה כר' יהודה, והוא תמוה חדא, דכלל מסור בידינו הלכה כר' יהודה לגבי ר' מאיר כמו שכתב הכסף משנה ז"ל, ועוד דברישא דההיא גבי מעלין היו שכר וכו', פסק דלא כר' מאיר, ומאי שנא, וכבר נתעורר בזה התוס' יו"ט ז"ל, ולענ"ד נראה דבהא לא פסק כר' יהודה, משום דמשמעות הגמרא הכי הוי, דהא מייתי הראיה דר' מאיר דיליף גזירה שוה דישוב מיתורא דואל אחוזת אבותיו ישוב, וכמו שפירש רש"י ז"ל, ולא קאמר ולר' יהודה האי ישוב למאי אתא כדרך התלמוד בכל מקום, ומדלא קאמר הכי, ממנה למד הרע"ב ז"ל דמשום דלית הלכתא כר' יהודה בהא לכך לא חש ליה, אך לדעת רבינו לא ידעתי למה השמיט דין זה גבי עבד עברי, דגם הוא אינו שב לשררה שהיה בה לר' יהודה דפסק כוותיה.

פרק ח

הלכה א

ואין ערי מקלט נוהגת אלא בארץ ישראל וכו'. וכן כתב ז"ל בספר המצות עשין קפ"ב, ונראה דרבינו מפרש דאף דששה היו, ג' בעבר הירדן, וג' בארץ כנען, כדכתיב והערים אשר תתנו שש ערי מקלט וכו', את שלש הערים תתנו מעבר לירדן, ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען, מכל מקום עיקר מצותן בארץ ישראל, ששם ט' שבטים וחצי, והג' האחרים היו מעבר לירדן לשני השבטים וחצי, כדכתיב שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן וכו', ומבואר הדבר דהך מעבר הירדן אינו בכלל ארץ ישראל, וכמו שנראה מדברי רבינו לקמן ריש פרק י', שכתב ארץ ישראל וכן בעבר הירדן, והכי מוכח

מההיא דנדרים דף כ"ב [ע"א], דתמה ר' יוחנן מכדי כתיב ונתן ד' לך שם לב רגז, בבבל כתיב, אמר ליה ההיא שעתא לא עברינן ירדנא, ופירש רש"י, ולא הוינן בתחום ארץ ישראל, גם הר"ן ז"ל פירש שם, ועבר הירדן לא נתקדש ע"כ, וזו נראית כוונת הספרי שהביא הכסף משנה ז"ל, אין לי אלא שקולטות בארץ כנען, בחוץ לארץ מנין, תלמוד לומר תהיינה ע"כ, ולא מצינו בתורה ערי מקלט בחוץ לארץ אלא מעבר הירדן, דהמ"ב עיירות אחרות מערי הלוים היו שהיו שוכנים בארץ ישראל כדמוכחי קראי, ופסקה רבינו לקמן דין ט', והן הן דברי הכסף משנה ז"ל בתירוץ שני, אך קשה דא"כ אמאי איצטריך לרבינהו מתהיינה, והא [מקרא] מלא הוא את שלש הערים וכו' וכן הקשה הרב כנסת הגדולה, והרב ר' חיים אבועלפיא ז"ל בפרשת מסעי תירץ, דכוונת הספרי הכי פירושו, אין לי אלא בעודן בארץ ישראל גלו לעבר הירדן מנין שיקלטו ג' שבארץ ישראל, תלמוד לומר תהיינה, ושזו היא כוונת הרב כסף משנה ז"ל עיי"ש, גם הכנסת הגדולה בספר דינא דחיי דף פ"ט פלפל בזה הרבה, אלא שנראה שהבין בדברי רבינו דעבר הירדן היא מארץ ישראל, שהרי כתב דקראה רבינו ארץ ישראל ולא חוץ לארץ (לזה) [וליתא] כנ"ל דעבר הירדן ביארו רבינו אח"כ, ועוד דברישׁ פרק י' הזכיר ארץ ישראל לחוד ועבר הירדן לחוד כנ"ל, ועוד הביא שם ובכנסת הגדולה כמה מדרשים שבאמת נראין חלוקין, ויישב בחריפותו ז"ל עיין עליו.

הלכה ד

והיכן מוסיפין אותן וכו'. הרב כסף משנה לא ציין מהיכן הוציאו רבינו, וכל דברי רבינו הובאו במדרש בילקוט פרשת לך לך, בפסוק את הקני ואת הקניזי וכו', וכרבנן דהתם והביאו רש"י ז"ל שם, ועיין עוד להרא"ם ז"ל, יהי רצון לפני אבינו שבשמים שנזכה לזה בימינו בחיי כל ישראל.

הלכה ה

ורוחב דרך ערי מקלט וכו'. בבבא בתרא דף ק' [ע"ב], יליף לזה מדכתיב תכין לך הדרך, ופירש רש"י ז"ל [צ"ל רשב"ם] דהוי ליה למכתב דרך [וכתיב] ה'א יתירה לאוספי דרך אחרת, וסתם דרך ט"ז אמה דילפינן מעגלות שבמשכן דדרך רשות הרבים ט"ז אמה.

הלכה ו

בט"ו באדר בכל שנה וכו'. הרב כסף משנה ז"ל ציין פרק קמא דמועד קטן, ושם נראה דבחול המועד קאמר, אך ט"ו באדר הוציאו ממתניתין פרק קמא דשקלים ומתקנין את הדרכים, וכמו שכתב הרע"ב ז"ל שם.

הלכה ז

וכן מושחין בין כל עיר ועיר וכו'. עיין מה שכתב הראב"ד, וכן משוין, כתב הרב כסף משנה ז"ל, ואיני יודע מה מלמדינו ע"כ, ונראה דכוונת הראב"ד ז"ל, מפני שרבינו כתב סתם, ויש להבין בדבריו דאין הקפידה אלא מעיר לעיר, אבל מתחילת הגבול מצד זה ומצד זה אין להקפיד, על כן בא הראב"ד לומר וכן משוין, כלומר דגם מתחילת הגבול עד העיר בעינן שיהא שוה כמעיר לעיר, על דרך שכתבו התוס' ז"ל שם עיין עליו.

הלכה ח

ולא כרכים גדולים וכו' אלא עיירות בינוניות וכו'. כל אלו הדינים חוץ (מהשלש) [מהשילוש] נוהגים ג"כ בכל ערי הלויים, ואין שום שינוי זולת בין לדעת לשלא לדעת (ושאר) [ושכר] הבתים כמו שכתב רבינו לקמן דין י', וכן כתב המשנה למלך ז"ל, אלא שנתקשה בלשון שאמרו בברייתא וכדברי רבינו ולא כרכים גדולים, דמשמע דקטנים או בינוניים שפיר דמי, והא ליתא דכרך הוא המוקף חומה, ובערי מקלט לא היו מוקפין חומה כלל כדמוכח בשלהי ערכין עיי"ש, ולענ"ד נראה דאגב דנקטו עיירות גדולות נקטו נמי כרכים גדולים מכל שכן שכבר ביארו אלא עיירות בינוניות.

הלכה יא

אילן שעומד בתוך תחום ערי מקלט וכו'. עיין מה שכתב הרב כסף משנה ז"ל, ופסק כר' יהודה, ושמא נקט להקל בדיני נפשות ואין זה כדאי וצ"ע ע"כ, כתב עליו הרב ר' חיים אבועלפיא ז"ל בפרשת מסעי דף ק"ב, וליתא דהוי חומרא לגואל הדם אם הרגו תוך עיקרו שבחוץ, ומשום הכי הניחו בצ"ע ע"כ, אמנם בסוף פרק ב' דמעשר שני כתב ז"ל דרב אשי נחית לתרוצי המשניות דלא ליקשו אהדדי דתרווייהו כרבנן עיי"ש, ועיין בספר לחם יהודה ז"ל. ועל מה שכתב רבינו ואע"פ שהתחום קולט וכו', הכסף משנה לא ציין מהיכן נפקא ליה, והיא ברייתא מפורשת שם דף י"ב [ע"א].

פרק ט

הלכה א

ויוצאין חמשה זקנים וכו'. בברייתא שם, שדרשו ויצאו הן ולא שלוחיהן, ורבינו השמיטו, וכן בפרק החולץ (יבמות דף מ"ד) [ע"א], תניא וקראו לו זקני עירו הן ולא שלוחן, ובפרק ד' דהלכות יבום לא ביארו רבינו, ומשמע דסמך על מה שכתב עיקר הדין, דמיניה נשמע דלא ע"י שליח, אך קשה דבפרק ג' דמעשה הקרבנות הל' ח' פסק להדיא גבי סמיכה דאין השליח סומך, מדכתיב וסמך ידו, משמע דבכל מקום שכותב סתם הוי

שלוחו כמותו, וכן כתב בפרק א' דהלכות שלוחין דלכל דבר שלוחו של אדם כמותו, ובפרק ד' דהלכות תרומות יליף לה מכן תרימו גם אתם לרבות שלוחכם, ויש ליישב, וכן בפרק י"א דהלכות נדרים הל' ח' פסק, והוא מיפר משמע ולא ע"י שליח כמו שאיתא שם בגמרא. והנה ידוע דהרב כסף משנה תמה על רבינו דלמה פסק כר' יהודה, מכיון דסתם לן תנא כוותיה, ותירץ משום דבפרק קמא דסנהדרין שנויה במחלוקת הוי ליה סתם ואח"כ מחלוקת, דבתרי סדרי יש סדר למשנה וכו' ע"כ, והוא דבר תמוה שתפס כן במושלם, כאילו הוא מוסכם מהכל דבתרי סדרי יש סדר, והלא התוס' ז"ל בשבת דף פ"א אדר' יוחנן [דאמר] אסור לקנח בשבת וכו', כתבו בהיפך, וכבר נתעורר בזה הרב באר שבע שם והתוס' יו"ט והרב דינא דחיי דף צ"א בשם מהרי"ט ז"ל, ומן האמור שם יתבאר, דכדין פסק רבינו בעגלה ערופה כר' יהודה ובסמיכת זקנים כר' שמעון, שכן הוא מבואר בירושלמי, ופסקה רבינו פרק ג' דמעשה הקרבנות, ופרק ד' דהלכות סנהדרין, מפני שהוא מפרש דסמיכת זקנים דתנן במתניתין הוא כולל סמיכת פר העלם וסמיכת סבי כמו שכתב הרב באר שבע שם, ותתורץ קושית הרב דינא דחיי ז"ל, ואני מצאתי עוד בספר יבין שמועה סי' שס"ז שהביא משם הרא"ש ז"ל דהא אמרינן בתרי מסכתי אין סדר למשנה, דייניין ליה כדין ספיקא, ובדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא ע"כ, נמצא דהכי נמי דהוי בתרי מסכתי כיון דדייניין ליה כספיקא והוי דאורייתא, אית לן למנקט לחומרא דבעו ה' דווקא.

אפילו נמצא בצד עיר זו וכו'. ברייתא מפורשת שם, ומדדו שאפילו נמצא בעליל לעיר וכו' שמצוה לעסוק במדידה וראיתי להרב באר שבע שם והרב כנסת הגדולה בלשונות הרא"ם, ובספר דינא דחיי, והמשנה למלך ז"ל, שעמדו בדברי הרא"ם ז"ל, שפירש על פירוש רש"י דאם העיר היא קרובה לעין אין צריך מדידה ע"כ, והמדקדק בדבריו יראה שכוונתו שאין צריך מדידה כלל, שהרי הקדים שאינו חובה למדוד כל עיר וכו', דרצה לומר אחר שמדדו קצת מהערים, וראינו איזו יותר קרובה שיש שם ערים אחרים שנראין לעין שהם רחוקים יותר מאלו אין לחוש במדידתן, והרב כנסת הגדולה בלשונותיו על הרא"ם ובספר דינא דחיי כתב בתירוץ ראשון, דפסק כר' אלעזר בן יעקב דסבירא ליה דזקניך ושופטיך לכולהו סנהדרין קאמר, ולדידיה הך דרשה (דכדי) [דמצוה] לעסוק במדידה אינה הלכה, אך בתירוץ זה יש בו שני דוחקים, חדא, דמי מכריחנו לומר דר' אלעזר בן יעקב אינו מודה להך דרשה, ועוד דמדבעי כל הסנהדרין כולם שמע מינה דקפיד רחמנא אפרסום, על דרך שכתב הרב שם בתחילת ההלכות בשם המאירי, וכיון שכן כל שכן דבעי הך מלתא, אף אם נדע שבודאי היא יותר קרובה, גם התירוץ השני

אינו מתיישב ע"פ דברי הרא"ם, גם המשנה למלך ז"ל תירץ, והוא יותר רחוק בדברי הרא"ם ז"ל וצל"ע.

הלכה ב

קוברין את הנהרג במקומו וכו'. אין זה מן התורה, אלא מהתנאים שהתנה יהושע כדאיתא בבבא קמא דף פ"א [ע"ב] והביאם רבינו פרק ה' דנזקי ממון, ושם הל' י' כתב, והוא שלא יהא מוטל על המצר ולא בתוך תחום המדינה, דאל"כ מביאו לבית הקברות.

ובית דין של אותו העיר וכו'. משל אנשי אותה העיר, נראה שכן מפרש רבינו קרא, ומתניתין דקתני סתמא, ובית דין של אותה העיר מביאין וכו', וקרא ולקחו זקני העיר ההיא וכו'.

ומורידים אותה אל נחל וכו'. הרב כסף משנה הרגיש בדברי רבינו, דלמה השמיט מה שאיתא במשנה אע"פ שאינו איתן כשר ע"כ, גם הסמ"ג עשין ע"ה כתב ומורידין אותה אל נחל איתן וכו', ולא ביאר דאע"פ שאינו איתן כשר, ולא ידעתי למה, ואיך לא הרגיש בזה הנאמן ביתו הוא הכנסת הגדולה בספרו דינא דחיי ז"ל, ובפירוש המשנה כתב רבינו (מעין) [ענין] איתן גדול, כמו שנאמר גוי איתן הוא, ואומר אם היה חזק ההמשכה ואפילו שלא היה גדול השיעור כשר, וכבר פירשו איתן הוא קדמון ע"כ, נראה שהוא מפרש תיבת איתן על הגודל וחיזק ההמשכה דהיינו ששוטף בחזקה, או מצד הגדלות, או שסתם נחל הוא כן, והתוס' יו"ט ז"ל ביאר דכוונתו דמה שאיתא במשנה אע"פ שאינו איתן היינו על הגדלות, וא"כ מכיון שכתב נחל ששוטף בחזקה וזהו איתן האמור בתורה, כבר נכלל בזה שאין עוד תנאי בענין איתן אלא מה שביאר בלבד ששוטף בחזקה וכו' ע"כ, ועם כל זה אכתי קשה על הסמ"ג כנ"ל, שהוא לא הזכיר ששוטף בחזקה, ועוד ראיתי בשו"ת מהרי"ק ז"ל שורש קנ"ח שנרגש לפירוש רבינו שמפרש נחל איתן ששוטף בחזקה, למה לא הוכיחו בגמרא מפסוק אתה הובשת נהרות איתן, דבשלמא לפירוש רש"י איתן היינו סלע על שם חזקו, ולהכי מייתו מגוי עז ואיתן, וכן מאיתן מושביך, אבל לפירוש רבינו הוי לגמרא לאתויי הך קרא דהוי דומה בדומה, ובשו"ת באר שבע שם הביא גם הוא סיוע לדברי רש"י, מדלא מייתו בגמרא מהך קרא דאתה הובשת נהרות איתן, ולא נרגש לדברי רבינו בידו החזקה, ונראה לומר דהפסוקים דמייתו בגמרא, בפסוק עצמו מפרש מאי איתן, גוי איתן הוא גוי מעולם, וכן איתן מושבך ושים בסלע קנך וכו', משא"כ אתה הובשת נהרות איתן דאינו מבאר תיבת איתן, דאימא שם מקום ששמו איתן, וזה נכון.

הלכה ג

ועורפין אותה שם וכו'. תיבת שם אינה שנויה במשנה, ומכל מקום ראוים הדברים למי שאמרן, וכן עשה ז"ל בהבאת העגלה לעיל משל אנשי העיר, והרב כנסת הגדולה כתב בשם הרד"א בשם הרב פלטוי ז"ל דמברכין על עריפתה עיי"ש, ולא ידעתי מאי איריא מצות עשה זה משאר מצוות עשה.

כל זקניה אפילו הם וכו'. במשנה קתני סתמא, זקני אותה העיר רוחצים את ידיהם, ובברייתא תנו רבנן, וכל זקני העיר ההיא וכו', ולהרב באר [שבע] ז"ל ראיתי שנתעצם להקשות על רבינו, דמדקתני במתניתין זקני סתמא משמע דכל לאו דוקא, דאל"כ הוי ליה למיתני כל כי היכא דלא נטעה דליהוי כדין הבאת העגלה דלא בעינן כולם, ואיך שבק מתניתין ופסק כהספרי דקתני אפילו הם מאה, ועוד הקשה מההיא דהוריות דף ג' דקאמר ר' יונתן, מאה שישבו להורות אין חייבים עד שיורו כולן, שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו וכו', ואותיב עליה רב משרשיא דכל לאו דוקא, אלא רובא ככולה, ופסק פרק י"ג דשגגות כוותיה, אע"ג דבספרא שנינו כדר' יונתן וצ"ע, ע"כ. והרואה יראה דהקושיא הראשונה היא חלושה, ולא הקשה אותה הרב ז"ל אלא מפני שסמך לה הקושיא השניה, דהא מדמייתי אמתניתין הברייתא דתני בה כל זקני, ודאי דהיינו מתניתין, דאי סלקא דעתך דפליגא לירמי מתניתין וברייתא אהדדי, אלא ודאי דכל דוקא, וזו כחו מדכתיב כל ברחיצה ולא כתיב במדידה ולא בהבאת העגלה, והספרי ג"כ מסייעו דקאמר, וכל זקני אפילו הן מאה, ולקושיא השנית ג"כ יש לומר דאם איתא תקשי לרבינו התם מיניה וביה, שהרי בסוף פרק י"ב כתב שם הל' ב', דבית דין אינן חייבים אלא א"כ טעו כולן או רובן, ובפרק י"ג הל' א' כתב דאם ידע אחד מהם שטעו ואמר להם טועין אתם בית דין פטורים, שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו עד שישגו כל הסנהדרין, הרי דנראה כסותר דברי עצמו, אך הדבר מבואר דלענין חיוב הקרבן לבית דין רובן ככולן, ובלבד שתהא ההוראה שוה, לאפוקי אם אמר לו אחד טועים אתם, שהרי אין ההוראה שוה, אז אף דאיכא רובו לא מהני דבעינן כולן דוקא, ולזה מודה רב משרשיא כמו שאיתא שם להדיא, וכוותיה פסק רבינו ג"כ בפרק ב' דממרים הל' ה', וכעין זה מצאתי להשיירי כנסת הגדולה ז"ל בלשונות רבינו.

והכהנים אומרים וכו'. בספר עבודת ישראל ז"ל דף ק"א הקשה, דהוי ליה למימר דהכהנים אומרים אנא כפר וכו', שהרי ביומא דף ל"ז [ע"א, איתא] וידוי יוה"כ מנין שבאנא, נאמר כאן כפרה ונאמר בחורב במעשה העגל כפרה, מה להלן באנא אף כאן באנא, ומנין שבשם, נאמר כאן כפרה ונאמר בעגלה ערופה כפרה, מה להלן בשם דכתיב

אשר פדית ד' אף כאן בשם, ופריך בעגלה ערופה נמי תיליף מחורב וניבעי אנא, וכי תימא הכי נמי והתנן הכהנים אומרים כפר קשיא ע"כ, ובקשיא במידי דרבנן אזלינן לקולא ובדאורייתא לחומרא, כמו שכתב הכסף משנה ז"ל פרק י' [הלכה] ח' דברכות, דאמרינן בפרק הרואה, גבי ד' צריכין להודות באפי עשרה ותרי מינייהו רבנן, דכתיב וירוממוהו בקהל עם במושב זקנים יהללוהו, ופריך, ואימא בי עשרה משאר עמא, ותרי אחרינא רבנן, קשיא, ופסק רבינו לקולא משום דהוי דרבנן, א"כ הכא דהוי דאורייתא הוי ליה לפסוק לחומרא וניבעי אנא, ותירץ ז"ל דצריך לומר דכיון דילפינן לה מגזירה שוה הוי ליה במידי דרבנן וכו', ע"כ. ואחרי המחילה מעיקרא קושיא ליתא, דההיא דאנא לא נסתפקו בעיקר הדין דכו"ע מודו ואזלי דלא בעי אנא, משא"כ בההיא דד' צריכין להודות שהספק הוא בעיקר הדין בהבנת הפסוק וק"ל.

הלכה ד

ואין מודדין אלא לעיר וכו'. המשנה למלך ז"ל נתעצם להקשות על רבינו, עם מה שכתבו התוס' במכות דף י', דאם אין בית דין בכל העיירות אלא בחדא מינייהו מודדין, וגבי הבאת העגלה אף דליכא בית דין בחדא מינייהו מודדין, ורבינו לעיל פרק ז' הל' ו' פסק כמאן דאמר עיר שאין בה זקנים אינה קולטת, ולמה השמיט דין זה כאן עיי"ש, וכבר כתבתי שם דרבינו ראה דברי ר' אלעזר שלא אמר כן אלא לגבי עיר מקלט, משמע דסבירא ליה דבשאר מקומות אין קפידא, והיינו טעמא שהשמיטו ג"כ גבי בן סורר ומורה בפ"ז דממרים עיי"ש, ולקושית התוס' אפשר דרבינו מודה, ואין דרכו לבאר אלא האמור בגמרא, שוב ראיתי להרב באר שבע ז"ל דף מ"ט שפלפל בדברי התוס' הנ"ל, והקשה על הא דר' אלעזר והצריכו עיון, ומכל מקום מבואר שאין תפיסה על רבינו כאמור.

הלכה ה

או לעיר שיש בה עכו"ם וכו'. לשון המשנה או לעיר שרובה כותים, והסמ"ג עשין ע"ה כתב כדברי רבינו, וכן העתיק הרב קרית ספר, ובפירוש המשנה כתב רבינו וכשיהיה קרוב לעיירות הנכרים השכנים לנו והם הנקראים ספר, הרי הוא כאילו המציא עצמו למיתה ע"כ, והכנסת הגדולה בספרו דינא דחיי הגיה בדברי הסמ"ג ורבינו שצריך לומר או לעיר שרובה כותים, ודוחק גדול הוא להגיה בשניהם, מכל שכן שהקרית ספר העתיקו ג"כ, ויותר נראה לומר דעיר שיש בה כותים הכוונה שכל יושביה כותים, דומיא דסמוכה לספר, והכי מוכח מדלא ביארה רבינו בפירוש המשנה, ואם רובה כותים הלא הלכה רווחת דרובו ככולו, ולכך כתבו סתם, גם מדברי רבינו לקמן שכתב שמנין הרוב שבה וכו', משמע שמפרש על האנשים אשר בה כאילו אמר הריבוי, משמע שגם כאן

הבין כן, ונפקא מינה דאי איכא מיעוט ישתנה הדין. והנה להטעם שנתן רבינו שהרי זה בחזקת שהרגוהו כותים כתב הרב כסף משנה דאמרינן בגמרא כי ימצא פרט למצוי, ומפרש רבינו שהוא מצוי שיהרגוהו, וכן משמע בירושלמי ע"כ, אמנם בפירוש המשנה כתב כאילו המציא עצמו למיתה כנ"ל, והרב באר שבע ז"ל הגיה בדברי הגמרא דצריך לומר פרט לממציא עצמו, וזה מכח ההיא דהנחנקין דף פ"ו [ע"א], דדריש כי ימצא איש גונב נפש פרט למצוי דהיינו בנו, ופריך מכי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל, ומתרץ דמונמצא בידו קאמר, ופירש רש"י ז"ל והתוס' דמיתורא קאמר עיי"ש, והכא דלא הוי יתורא אי אפשר לדרוש פרט למצוי, משא"כ אי דרשינן פרט לממציא עצמו אין שייך להקשות מכי ימצא איש שוכב, דהא לא סגי בלאו הכי שהוא ממציא עצמו לזנות עמה וכו', ולפי הנהתו לא מקשו התוס' שם מידי מההיא דעגלה ערופה, ועוד דלמה העלים תחת קולמסו ז"ל דברי רבינו והכסף משנה מהירושלמי, וגם הסמ"ג ז"ל שכתב כן, ובספר תורת חיים ז"ל מצאתי שכתב דפרט לנמצא בידו דקאי אגנב, משמע שפיר ונמצא פרט למצוי, אבל מכי ימצא ליכא למילף מידי, דעל כרחך אגופא דעובדא קאי כאילו כתיב כי יהיה איש שוכב וכו', והשתא ניחא דבסוטה דרשינן כי ימצא פרט למצוי דכי ימצא אחלל קאי, וכן ומצא כדי גאולתו וכו' ע"כ, מעתה אין צריך להגיה לא בגמרא ולא בדברי רבינו. ומה שכתב בפירוש המשנה וכן מה שכתב הרע"ב ז"ל פרט לממציא עצמו הכוונה לפי האמת שכך הוא הדין, והדרשה תדרש ודו"ק.

הלכה ו

שמנין הרוב שבא וכו'. בדפוס מגדל עוז כתוב, שמנין העם שבה, וכן כתב הקרית ספר. ובעיקר הדין ידוע מה שכתב הרב כסף משנה דלמה לא כתב רבינו חילוק דיושבת בין ההרים, והעיד על עצמו שיש לדחוק ולומר דקושיא דליזיל בתר רובא דעלמא לאו קושיא היא, דפשיטא דקרובה בעינן וכו', והדוחק מבואר, דודאי נראה שזו היא כוונת המקשן דניזיל בתר רובא דעלמא וזה אי אפשר דהא קרובה כתיב, והיכי קאמרת דרוב וקרוב אזלינן אחר הרוב, וכן הקשה הרב ר' חיים אבועלפיא ז"ל בספרו עץ החיים דף פ"ד וקי"ז, אך קשה לי על המבי"ט ז"ל בקרית ספר שהביא על דברי רבינו תירוץ דיושבת בין ההרים, דמשמע שהבין שכן דעת רבינו, ואתמהה שהרי לא נמצא זה בדברי רבינו, ואם נאמר דכיון דיושבת בין ההרים שאין דרך רוצחים לבא שם ובדליכא רובא כמו שאיתא בגמ' [ב"ב כ"ג:] דאז הולכים אחר הקרובה, וא"כ מלתא דפשיטא היא ולא הוצרך רבינו לבארה, אכתי תקשי דאם אינה יושבת בין ההרים ליזיל בתר רובא דעלמא כקושיית הגמרא, וזו לא אמר אדם מעולם. אכן ראיתי בספר דינא דחיי ז"ל שגם הסמ"ג ז"ל השמיט

הא דיושבת בין ההרים, וכתב ז"ל, דלא הוצרכו לבארו משום דמלתא דפשיטא היא דכל עצמה של עגלה ערופה אינה אלא לידע איזו העיר הקרובה, ואמרינן ידינו לא שפכו שבא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה, ואי אין דרך לבוא ממקומות אחרים מה להם לאותם המקומות להביא עגלה ערופה, ועוד כתב דרך אחר ושוב דחאו עיין עליו.

הלכה ח

לפי שאי אפשר לצמצם וכו'. מסקנא דמלתא לרבנן בבכורות דף י"ח [ע"א], אלא דקשה טובא, דהתם מייתו מתניתין דמידות חוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים פורתא, ופירש רש"י כגון שעשו את החוט רחב וכו', ורבינו פרק ב' דבית הבחירה הל' ט' כתב סתם, ולא הצריך שיהא החוט רחב, משמע דאתי כמ"ד אפשר לצמצם, ויש לומר דכיון דהוי הלכתא למשיחא לא חש לבאר דמאי דהוה הוה, כדאמרינן ביומא דף ל"ז [ע"א], גבי בשלמא חורב מעגלה ערופה לא יליף מאי דהוה הוה.

הלכה ט

מחוטמו וכו'. פלוגתא דר' אליעזר ור' עקיבא ור' אלעזר בן יעקב במשנה, ופסק כר' עקיבא, ותמה הרב כסף משנה ז"ל דהא קיימא לן משנת ר' אלעזר בן יעקב קב ונקי, ותירץ, דלא נאמר כלל זה לדחות מאי דקיימא לן הלכה כר' עקיבא מחבירו ע"כ, נראה דסבירא ליה ז"ל דלאו דוקא מחבירו, אלא אפילו מחביריו, דהא איכא ר' אליעזר ור' אלעזר בן יעקב, אי נמי יש לומר דסבירא ליה דלא נאמר כלל זה אלא כשחביריו שוין בסברא אחת והוא חולק עליהם, משא"כ בשכל אחד [אומר] סברא בפני עצמו כי הכא, שזה אומר מטיבורו, וזה אומר מצוארו, הוי ליה כל חד מחבירו לגבי ר' עקיבא, וכן נראה שהבין הכנסת הגדולה ז"ל בכללי התלמוד סי' י"ב עיי"ש, אך מאי דקשיא לי אעיקרא דדינא, דהוה מצי להכריח דפסק רבינו כר' עקיבא מטעמא דאמרי שם לימא כתנאי, מהיכן הוולד נוצר מראשו וכו', אבא שאול אומר מטיבורו, ומסיק עד כאן לא קאמר אבא שאול אלא לענין יצירה, אבל לענין חיותא דכו"ע באפיה הוא, דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו ע"כ, הרי דמדהדר לאוקמי תנאי ומייתי סייעתא מקרא דבאפיו היא דהיינו חוטמו כדברי ר' עקיבא, ומה שכתב רבינו וכן כל מת מצוה וכו', עיין בדבריו פרק ה' דנזקי ממון הל' י'.

הלכה י

זה בצד זה וכו'. לא נמצא דין זה מבואר בגמרא, אך יש ללמדו מבעיית ההוא מרבנן וכו', דעד כאן לא נסתפק אלא בזה על גב זה, אבל זה בצד זה פשיטא דמודדין מכל אחד ואחד,

ובדין נמצאו זה על גב זה ידוע מה שהשיג הראב"ד ז"ל, והרב כסף משנה ז"ל נדחק וצדד בעד רבינו, ולי אני הצעיר נראה לומר דרבינו מפרש דכי מתרץ אביי תניתוה, מברייתא דעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גב חבירו ושכחו, התחתון שכחה והעליון אינו שכחה וכו', דמשמע דאתי לפשוט דמין במינו הוי טמון ולא הוי צף, דהא מדקתני שהחזיק בו, אם איתא דהוי צף מאי איריא שהחזיק בו והתחתון אף דהוי טמון הרי נתרבה מבשדה באידך ברייתא, דהלכתא כתנא קמא וכרבנן דרבים נינהו, וכן פסק רבינו בפרק ה' דמתנות עניים, ולגבי חלל דפרט לטמון מדרשה דבאדמה נפיק לן דהתחתון אין משגיחין בו, וכמו שכתב לעיל בחילוק שבין חלל לשכחה דכל אחד מענייניה, אף [ד]הסמ"ג ז"ל לא ביאר כן, מכל מקום אפשר דרבינו מפרשה הכי, והירושלמי שהביא הרב כסף משנה אתי כר' שמעון בן יהודה דברייתא, ואנן קיימא לן כתנא קמא דהוו רבים לגבי דידיה, ועיין עוד בספר לחם יהודה ז"ל.

הלכה יא

לא נודע מי הכהו וכו'. ברייתא שם, לא נודע מי הכהו הא אם נודע מי הכהו אפילו אחד בסוף העולם לא היו עורפין, ר' עקיבא אומר מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש ואין מכירין אותו שלא היו עורפין, תלמוד לומר ועינינו לא ראו והלא ראו ע"כ, ומדקאמר ר' עקיבא אומר, משמע דפליג אתנא קמא דאפילו לא נודע מי הכהו הראיה לחוד סגי, ורבינו פסק כתנא קמא אפשר משום דהוו רבים לגביה, וכר' עקיבא מחבירו ולא מחביריו.

הלכה יג

הרי זה נאמן וכו'. פירוש כשהאמינה תורה עד אחד, כדנפקא לן מלא נודע מי הכהו כמו שכתב בהל' י"א, והוא הדין לענין סוטה, וכמו שפסק רבינו פרק א' דהלכות סוטה הל' ט"ז י"ז.

הלכה יד

אשה אומרת ראיתי את ההורג וכו'. כבר ידוע מה שהשיג הראב"ד ז"ל, דמהגמרא מוכח דבזה אחר זה הראשון עיקר ואפילו אשה, והרב כסף משנה ז"ל חילק מהסברא, ולאפוקי מהראב"ד ז"ל עיי"ש, והדבר תמוה דבמשנה קתני עד אחד אומר ראיתי ועד אחד אומר לא ראית, אשה אומרת ראיתי ואשה אומרת לא ראית, היו עורפין, הרי שהשוו אשה לאיש, ולעולא ור' יצחק דמגיה במשנה לא היו עורפין, משום דכל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים בין באיש בין באשה קאמר כפשטא דמתניתין, ואף דאין הלכה כוותייהו, אלא כרבי חייא דמחלק בין באו בבת אחת לבאו זה אחר זה, מכל מקום

אשה נמי קתני, ותו דלמסקנא דמלתא דעשו שתי נשים באשה אחת וכו', משום דאזלינן בתר רוב דיעות אפילו בפסולין, מאי איריא שתי נשים אפילו אשה אחת עורפין לדעת רבינו, וכבר נתעוררו על זה [האחרונים עיי'] בשו"ת מהרש"ך ז"ל חלק א' סי' כ"ו, והרב לחם משנה בהלכות גירושין פרק י"ב והניחוהו בצ"ע, ולענ"ד נראה דרבינו סבירא ליה דכיון דבכל התורה כולה אשה ודכוותה אינן בני עדות, והכא גבי עגלה ערופה וכן גבי סוטה בדף ל"א [ע"ב] דרבי רחמנא דלא בעינן עדות גמורה, די לנו שנאמין הפסולין, אבל לאלומי כוחייהו כל כך שיהיו נאמנים כבי תרי לא, דכיון דחידוש הוא אין לך בו אלא חדושו, ודייק רבינו לישנא דמתניתין דפלגינהו בתרתי, דאם איתא דאשה שוה לאיש, גם בזה ליערבינהו וליתני, עד אחד או אשה אומרים ראינו, ועד אחד או אשה אומרים לא ראית וכו', אלא נראה לו לרבינו דלכוונה זו לא ערבינהו, משום דאף דשוין הם לענין דהיו עורפין, מכל מקום יש חילוק ביניהם [כמבואר] בראשונה לענין דברי עולא, וזאת היתה לו לרבינו, דבפירוש המשנה בין בההיא דסוטה בין בעגלה ערופה הזכיר החלוקא דעד אחד, וחלוקת האשה השמיטה עיי"ש, ולענין מה שכתב התוס' יו"ט ז"ל על הרב המגיד פרק י"ב דהלכות גירושין הל' י"ח, שכתב בדעת רבינו דגם באשה אחר אשה הראשונה נאמנת כבי תרי, שהוא היפך מה שכתב כאן והניחו בצ"ע, כבר כתבתי הנראה לענ"ד שם מטעמא דאתתא דייקא ומנסבא עיי"ש.

פרק י

הלכה א

אין דין עגלה וכו'. לא ידעתי למה לא הזכיר רבינו שהיא מצות עשה, כמו שכתב בספר המצוות עשין קפ"א, ולעיל פרק ח' גבי ערי מקלט, וכן לקמן פרק י"א גבי חיוב מעקה הזכיר המצות עשה להדיא, ובדרך צחות אפשר דלא רצה להזכירו, כיון שהוא בא על הרציחה שהוא פגם גדול, משא"כ גבי עיר מקלט ועשיית מעקה שעדיין לא באה העבירה, ומה שכתב רבינו

וכן בעבר הירדן עיין מה שכתבתי לעיל ריש פרק ח'.

הלכה ב

ויום אחד פסולה וכו'. קשה קצת מאי איריא יום אחד, אפילו שעה אחת תפסל, שהרי בפרק א' דמעשה הקרבנות הל' י"ג פסק רבינו, דאם הוסיף על גבולו שעה אחת נפסל, ויש לומר דלא נאמר כן אלא היכא דקים לן דבעי איהו גופיה אותו הזמן, כגון שכתוב בתורה כבש בן שנתו וכיוצא, משא"כ בעגלה ערופה שאין אנו יודעים בת כמה היא,

אלא מדכתיב עגלת בקר דרשו ז"ל שסמוכה לבקר שהיא בת ג' שנים, וזאת בת שתים, מעתה דין הוא שלא תפסל בשעות אלא עד שתבוא לכלל שם פרה, דהיינו יום אחד דחשיב שנה בכמה מקומות, ועיין להמשנה למלך ז"ל.

ואעפ"כ אם היתה טריפה פסולה. הרב כסף משנה ז"ל כתב, דזה הוציאו מהירושלמי, ועל פי זה תמה על רבינו למה השמיט מה שאיתא שם מחוסרת אבר פסולה עיין עליו, ולענ"ד הדבר פשוט שהרי בפרק קמא דחולין, דרשו הערופה כשהיא שלימה ולא טריפה, וכיון דפסול הטריפה מטעם שאינה שלימה [מכ"ש] למחוסרת אבר, ודבר זה למדתי מתורתו של המבי"ט בקרית ספר ז"ל עיין עליו, ועיין להתוס' בעבודה זרה דף כ"ט [ע"ב] ד"ה כפרה כתיב בה וכו'.

הלכה ד

כגון פירש טליתו וכו'. עיין מה שכתבתי בזה בפרק א' דפרה אדומה.

הלכה ה

שאין עושין מצות וכו'. בסוטה דף ח' [ע"א] וכתבו התוס' ז"ל, שטעם דאין עושין מצוות חבילות חבילות אינו אלא מדרבנן עיי"ש. ועי' מה שכתבתי פ"ד דפרה אדומה ופי"א דטומאת צרעת הל' ו'.

הלכה ו

ומשתרד לנחל וכו'. כבר ידוע מה שכתב הרב כסף משנה להליץ בעד רבינו שפסק כרב המנונא, דמדמסיים נאסרת ופסק בהל' ח' דאם נמצא ההורג קודם עריפתה תצא ותרעה בעדר עיי"ש, וכן כתב הרב באר שבע בסוטה דף מ"א, גם בספר כתב יד קדמון מצאתי כתוב בשם הרב המאירי, וזה לשונו: ושמא תאמר והלא אמרו שאם נמצא ההורג עד שלא נערפה תצא ותרעה בעדר אלמא לא נאסרה משעת הורדה שא"כ היאך פקע איסורא, תדע שבאחרון מכריתות הקשו מזו על זו והעמידוה בתנאים חלוקים, ומי ששנה זו לא שנה זו, והלכך אין פוסקין אלא אחד מהם, ומכל מקום מדרך הסברא נראה לדחות אותה סוגיא ולהעמיד את שתיהם ולומר, שכל שנמצא ההורג פקע איסורא למפרע, ולכן נראה דעת גדולי המחברים שפסקו לשתיהם עכ"ל, והאמת נראה דשניהם נראין הלכה ההיא דתצא ותרעה בעדר סתם מתניתין היא, וההיא דרבי ינאי דנסבין לה חבריא כרב המנונא, וגם מדין ההזמה שכתב רבינו לקמיה מוכח דאין קדושתה מוחלט אלא על תנאי וכו', כדברי (הר"מ) [הכ"מ] ז"ל, ומכל מקום הסמ"ג לא פסק כן עיין עליו.

הלכה ח

שנאמר ואתה תבער וכו'. וכן כתב רש"י בפירוש החומש, אמנם שם ובכתובות דף ל"ז [ע"ב] נפקא ליה מקרא דולארץ לא יכופר, וקרא דואתה תבער איצטריך לדרשה דהוקשו כל שופכי דמים וכו', וכבר נרגשו התוס' ז"ל מזה, ותירצו דההיא אתיא כמאן דאמר חנק חמור דלמאן דאמר חנק קל וכו', הלכך לדידיה אייתר ואתה תבער לנערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג וכו', ע"כ. ועיין עוד בספר דינא דחיי ז"ל.

הלכה ט

אסור בזריעה ועבודה לעולם. לשון המשנה, ומקומה אסור מלזרוע ומליעבד, דמשמע דקאי על מקום העריפה, ורבינו העתיק הנחל דמשמע שהנחל כולו נאסר, ובמשנה למלך ז"ל ראיתי שהביא משם הירושלמי, מקום גיסתה ותפיסתה הרי אלו אסורים, וכמה היא תפיסתה ארבע אמות, ר' עקיבא אומר, אומר אני שתפיסתה חמשים אמה ע"כ, ואם רבינו נתכוון לזה הירושלמי היה לו לבאר כמה שיעור המקום, הן אמת שפשט הכתוב כדברי רבינו, והורידו זקני העיר ההיא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע, דמשמע דאנחל קאי.

פרק יא

הלכה א

אבל בית האוצרות וכו'. הרב כסף משנה תמה על רבינו, דמהספרי מוכח דבית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות חייבים, מקרא דולא תשים דמים בביתך, ולא הוצאו אלא בית שער אכסדרה ומרפסת מתיבת בית. שהוא מיוחד לדירה, ותירץ דיליף לה ממזוזה וכו' עיי"ש, והרב כנסת הגדולה ז"ל דקדק בספרי, דקשיא רישא אסיפא, ומכח זה הכריח דמאי דקאמר תחילה תלמוד לומר לא תשים דמים בביתך, לקסלקא דעתין אמר כן וכו', עיי"ש, ובזה תיקן דעת רבינו, ואין צריך לתירוץ הכסף משנה עיי"ש, וכבר העיד ז"ל שהוא דרך דוחק, משום דמעיקרא קושיא ליתא, דידוע דבית הבקר ובית העצים וכו', הם ראוין לדירה ולהכי איתרבו מלא תשים דמים בביתך, משא"כ בית שער אכסדרה ומרפסת שאינן ראוין לדירה כלל ולהכי אימעוט מקרא דבית, ולענ"ד נראה יותר כדברי הרב כסף משנה, דהא בפרק ראשית הגז (חולין דף קל"ו) [ע"א], מיעטו מגגך בתי כנסיות ובתי מדרשות אף שראויין לדירה, מעתה מהך טעמא נמי אית לן למעוטי בית הבקר ובית העצים וכו', דאף שראוין לדירה כיון שאינן עשויין לדירה אינן בכלל

ביתך דהיינו המיוחד לך, ומהך טעמא ממעטינן הני כולהו ממזוזה כמו שכתב רבינו פרק ו' דהלכות מזוזה, וכל שכן הכא דאיכא תרי מיעוטי גגך וביתך.

וכל בית שאין בו וכו'. בספר כתב יד קדמון מצאתי כתוב בשם הרב המאירי ז"ל, בבבא קמא דף נ"א וזה לשונו: פטור מן המעקה לפי שאינו קרוי בית, ונראה שהוא הדין כשאינו גבוה עשרה מתוך חללו, ורבינו ז"ל לא הביאה, אלא שמכל מקום אף הוא פוסק אותה מחמת חבט, שהרי כתב, כל שיש בו סכנה עד שיכשל בו האדם וימות, הא מצד שאינו בית לא הזכירה בדבריו ונמצא חלוק מדבריו לדברינו לענין מזוזה, ומכל מקום הואיל ופתח שאינו גבוה עשרה אינו חייב במזוזה, נראה כל שכן בית, אלא שאפשר להיות שוה לגג והרי יש עשרה משפת הגג, עכ"ל. ונראה קצת דכיון דלענין מזוזה פסק רבינו פרק ו' דמזוזה שאם אין השער גבוה י' טפחים אינה חייבת במזוזה, וידוע דנקראת דירה סרוחה כדאמרן גבי סוכה, הכי נמי כיון שאין דרך לדור פטורה מן המעקה כמו שכתבתי לעיל, שדין המעקה יליף רבינו מדין מזוזה, כי היכי דכתיב התם ביתך הכי נמי כתיב ביתך.

הלכה ב

חייבין במעקה שנאמר וכו'. לא נתבאר בדברי רבינו שותפות דגוי מה דינו, דהן אמת דלענין מזוזה יש לחייב שותפים ישראלים דלמען ירבו ימיכם כתיב, ובשו"ת בנימין זאב ז"ל סימן קס"ז נשאל על שותפות דישראל וגוי לענין מזוזה, והביא כמה טעמים לפטור, אמנם לענין מעקה לא נתבאר, אמנם לפי הטעם שכתב הרב שם דבכל פינה ופינה מכל הבית יש לו לגוי חלק בו, מעתה גם לענין מעקה יש לומר כן, ובפרט דגגך וביתך כתיב, שוב ראיתי להש"ך חו"מ סי' תכ"ז שכתב דבים של שלמה בחולין פרק י"א מחייב, ולפי המרדכי דעבודה זרה יש להסתפק עיי"ש.

שנאמר כי יפול הנופל ממנו ולא לתוכו. בבא קמא דף נ"א [ע"א], והרב סמ"ע חו"מ סי' תכ"ז, הקשה דלמה לי מיעוטא דלממנו ולא לתוכו, הא בלאו הכי נמי יכול הבעל הבית לומר אם לא היה ביתי מכל שכן שהיה נחבט וניזק או מת מנפילתו מגבהות רשות הרבים לארץ, ובדוחק יש לומר דהוה אמינא דהיו צריכין למלאות במקום ביתו בעפר כדי להשוותו מלמטה לרשות הרבים עכ"ל, ולענ"ד מעיקרא קושיא ליתא, דמדכתב אם לא היה ביתי מכל שכן היה נחבט וכו', משמע דבפחות מעשרה קאמר, כלומר שהעומק מרה"ר לביתו היה פחות מי' טפחים, דאז יכול לטעון אילו לא היה ביתי וכו', וזה אינו דבגמרא לא ממעטינן ממנו ולא בתוכו אלא בעומק הבית י' טפחים, שכן אמרו שם, כיצד היה רשות הרבים גבוה ממנו י' טפחים ונפל מתוכה לתוכו פטור, [חזינן] דפטורא

דקרא הוא מי' טפחים ולמעלה, וכיון שכן היכי הוי מצי טעין אילו לא היה ביתי וכו', אכן האמת הוא דהבא לבנות בית צריך הוא להעמיק בקרקע כדי לשים בו היסודות, וכיון שהוא סמוך לרשות הרבים הרי קלקל זה הצד שאפשר שלא היה עמוק כל כך, ועכשו ע"י בנינו גרם הנזק להכי איצטריך קרא לפוטרו.

הלכה ג

גובה המעקה וכו'. ידוע מה שכתבו הראב"ד והרב כסף משנה ז"ל, ונראה דג' פירושים בזאת הברייתא דספרי, דהסמ"ג מפרש מקום מעגלו, היינו גובה המעקה, ובית דורסן רצה לומר העומק שמשפת הבית כלפי מטה, והראב"ד ז"ל מפרשה מעגלו כמו נתיב, והוא המקום שמתגלגל [למטה], ובית הדורסן הוא היותר נמוך, ורבינו מפרש מעגלו הם הצדדין, ומקום הדורסן היינו המעקה עצמו, והוא יותר קרוב לפירוש הראב"ד ז"ל ע"פ דברי הרב כסף משנה ז"ל, וכן כתב בספר דינא דחיי ז"ל.

הלכה ד

בין שיש בו מים וכו'. דקדק לכתוב בין שיש בו, ולא כתב בין שיש בהם, משום דידוע דבאר היינו באר מים חיים ולעולם יש בו מים, כמו שכתב ז"ל.

וכן כל מכשול וכו'. כתב הרב כסף משנה, פ"ק דבבא קמא דף ט"ו [ע"ב], ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו וכו', ופסקה רבינו פרק ה' דנזקי ממון הל' ט', ובגמרא אמרו דמשמתינן ליה עד דסליק היזקא, ופסקו רבינו פרק ו' דהל' תלמוד תורה הל' י"ד להדיא עיי"ש.

הלכה ה

מפני שיש בהם סכנת נפשות וכו'. עיין להפרי חדש ז"ל יו"ד סי' קט"ז, שאסף וקבץ כל מין דברים של סכנה שהוזכרו בכל התלמוד, קחנו משם ותמצא מנוח לנפשך.

מכין אותו מכת מרדות. לא מצינו מבואר שחייב על זה מכת מרדות, ואדרבא בגמרא אמרו ואם עשה דמו בראשו, דמשמע דאין נזקקין לו, ואפשר שרבינו חייבו מכת מרדות בשביל האמירה, דנמצא דהפקיר עצמו לעבור על דברי חז"ל.

הלכה ז

ואפילו מזוג וכו'. קשה קצת דכיון דבין מים בין יין יש בהם משום גילוי, מאי ואפילו מזוג, אם לא שנאמר דמזוג בשאר משקין שאין בהם משום גילוי קאמר, וכן כתבו המפרשים ז"ל, אך קשה לי תרתי, חדא, דרש"י ז"ל פירש בדרבה ורב יוסף פרק אין מעמידין, מזוג שני חלקים מים ואחד יין, ותו דשם מסיק רבא, הלכתא יין מזוג יש בו משום גילוי ויש בו משום יין נסך וכו', וכי היכי דביין נסך היינו ע"י מים הכי נמי לענין

גילוי, אכן תיבת אפילו שכתב רבינו, תתיישב דאמרו שם בגמרא, אחייה מסר נפשיה אמזיגא לא מסר נפשיה.

הלכה ח

טיפה אחר טיפה וכו'. בעבודה זרה דף ל', [ע"ב] וכן העתיק הטור יו"ד סי' קט"ז, וכתב עליו הרב בית יוסף, ופשוט הוא דהיינו להתיר מה שבכלי שמקבל הטיפין, דכיון שהטיפות רודפות זו את זו ותכופים הנחש שומע ובורח, אבל מה שבכלי העליון בודאי שאינו ניתר ע"י טיף טיף ע"כ, והקשה עליו הטורי זהב ז"ל דבבבא קמא דף קט"ו [ע"ב], משמע מדברי התוס' הטעם שמותר בטיף טיף, היינו שסבר הנחש שיש שם אדם ואינו בא שם א"כ יש להתיר גם העליון, ותירץ דהרב בית יוסף לא כתב כן אלא לשיטת רבינו, ועוד הוסיף להקשות דהיכי כתב שהוא פשוט, כיון דבמחלוקת שנויה עיי"ש, ואיני רואה שום קושיא על הרב בית יוסף, שהרי דברי התוס' שם לא קיימי אלא על התחתונה, ועלה (הנחש) [הוא] דחילקו בין כשיורד טיף טיף דאז הנחש מתייירא, משא"כ כשאינו טיף טיף אלא שנופל בבת אחת כגון מסננת דאז אינו מתייירא, ויש לחוש לגילוי, ולעולם דבטיף טיף אף לדעת התוס' דוקא בתחתונה אין לחוש, אבל בעליונה דאין בה שום קול פשיטא שיש לחוש, וכן משמע ג"כ מדברי רש"י ז"ל שם, ופשוט הוא.

הלכה יג

כמה יהא בנקב כדי וכו'. הרב כסף משנה ז"ל, דקדק דלמה השמיט מה שאיתא בירושלמי כמה יהא בנקב עד שלא תכנס ראש אצבע קטנה של תינוק בן יומו, ותירץ דמדסתם משמע היותר קטן ע"כ, ועוד אפשר שרבינו דקדק מדקאמר עד שלא תכנס דמשמע שבא לומר כמה שיעור הנקב שלא נחוש לו, אבל בשיעור הנקב שיש לחוש לא אמרו להדיא, ואפשר דרבינו פסק כרבי יעקב בר אחא בשם ר' חנינא דקאמר התם, ראש אצבע קטנה ומפרשה דשל קטן קאמר, אך לא ידעתי למה לא נרגש הרב כסף משנה, שרבינו השמיט שאם היה בכלי כמה נקבים אפילו פחות מכאן יש לחוש, וכן אם היה הכלי תלוי באויר אפ"ה יש לחוש כדאיתא התם בירושלמי.

פרק יב

הלכה א

קודם שישתנה בגופו וכו'. עיקר הדין במשנה פרק אלו טריפות (חולין דף נ"ח) [ע"ב], וכבר ביארם רבינו פרק י' דהלכות שחיטה הל' ח', אך מה שכתב קודם שישתנה בגופו לא הוזכר שם, וצריך לומר שלמדו רבינו מדרכי הרפואה, שכיון שכבר נתעכל שוב אינו

מזיק, והרב כנסת הגדולה יו"ד סוף סי' ס' האריך באיסור העופות שמאכילין אותם דבר איסור, אם לא שישהו מעת לעת אחר שאכלו הדבר האסור עד שעת שחיטה, וכן דעת הש"ך ז"ל שם אמנם הפרי חדש ז"ל התירם עיין עליו, והמחמיר תבוא עליו ברכה בפרט שהשהיה מעת לעת הוא דבר קל.

כיצד בודקן וכו'. והאחרונים ז"ל כתבו שאין אנו בקיאים בבדיקה זו ויש לאסור בהחלט והני מילי היכא דשכיחא נחשים.

הלכה ה

וכן לא יתן אדם פס ידו וכו'. ירושלמי פרק ח' דתרומות, אמר רב אמי צריכין למיחש למה דברייתא חששין, אסור דלא למיתן בר נש פריטין גו פומא, ותבשילו תותי ערסא, פיתא (נוסחא אחרת פיסתא) תחות שיחיא, מיצנע סכינא (זו) [גו] פוגלא, סכינא (זו) [גו] אתרוגא, אמר רבי יוסי בר רבי בון, כל זיעא דנפקא מבר נש סם מות הוא חוץ מזיעת הפנים ע"כ, פשטן של דברים נראה, דהא דרבי אמי לאו משום סם המות נינהו, שהרי לא חש אלא משום דחשו להו ברייתא, ותו דרבי [יוסי ב"ר] בון אמר דבר אחר דהיינו זיעה, משמע דרבי אמי לאו משום זיעה קאמר, ויש לומר דרבינו מפרש דרבי [יוסי ב"ר] בון אהנך דרבי אמי קאי, והכי קאמר דמן הדין צריכין אנו לחוש ולא משום דחשו ברייתא לחוד, ולכך כלל רבינו שתיהם מוכי שחין ומצורעים וזיעה, ומדכתב רבינו וכן לא יתן אדם פס ידו וכו', נראה שגורס בירושלמי פיסתא כגירסת הרי"ף ז"ל שהביא הרב היפה מראה ז"ל.

אף על פי שהוא עוסק בסעודה וכו'. בירושלמי שם אמרו סתם, ורבינו הוסיף אע"פ שהוא עוסק בסעודה, נראה דנפקא ליה מדאמרו בירושלמי צריכין אנו לחוש למה דחששן ברייתא, כלומר שהעולם נזהרין ובזמן רבינו היו נזהרין אף בעת הסעודה, אך לפי טעמו של רבינו שמא יפול בו דבר המזיק וכו', לא שייך דבר זה אלא במגולה אבל במכוסה אין לחוש, ובפסחים דף קי"ב [ע"א], תנא אוכלין ומשקין תחת המטה אפילו מחופין בכלי ברזל, רוח רעה שורה עליהם ע"כ, וצריך לומר דרבינו מפרש להההיא דפסחים שהיו מונחים תחת המטה זמן מה עד שיוכל הרוח לשלוט בהם, דהכי מוכח פשטן של דברים, משא"כ בההיא דהירושלמי דאפילו לשעה קלה אסור, מוכרח דהטעם משום שמא יפול בהם דבר המזיק, דאף דהיא לשעה קלה כיון שנעלמו מן העין יש לחוש, וזהו שסיים רבינו והוא אינו רואהו, וכיון דרבינו אסר אפילו לשעה קלה, מכל שכן, [לזמן מרובה], גם יש לומר דאין דרכו של רבינו לחוש לרוח רעה כדאשכחן בנטילת

ידים של שחרית שאמרו בשבת בת (מלך) [חורין] היא ומקפדת עד ג' פעמים, ורבינו לא הצריך ג' פעמים עיין פרק ו' דהלכות ברכות.

הלכה ו

וכן אסור אדם וכו'. בראש השנה דף ט"ז [ע"ב], אמר רב יצחק ג' דברים מזכירין עוונותיו של אדם קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו, ופירשו התוס' ז"ל, ששלשתם מפני שבוטח בזכותו וכו', ודין הגשר שכתב רבינו הוא בשבת ל"ב [ע"א] וגברי היכא מבדקי, אמר ריש לקיש בשעה שעוברין על הגשר, ומוקים לה כעין גשר, ומהך טעמא לא הזכיר רבינו מברא דאיתא [התם] דבעי למבדק משום דהיא היא.

הלכה ט

אסור ליקח רפואה מן העכו"ם וכו'. בעבודה זרה דף [כ"ז ע"ב], אלא דהתם משמע דאדם חשוב שאני, כלומר ושרי, וכן אם הרופא הוא מומחה לרבים שרי כדמוכח מעובדא דרבי יוחנן ורבי אבוה שם, ובדף כ"ח [ע"א], וכן כתבו התוס' שם ד"ה כל מכה וכו', וכן הקשה הרב בית יוסף יו"ד סי' קנ"ה, ואפשר דרבינו לא חילק מכח ההיא דרב יהודה דאפילו ריבדא דכוסלתא לא מתסינן מינייהו, דמדפריך תלמודא וקאמר אלא, משמע דהלכתא היא, וגם תיבת מינייהו מורה בכללות קאמר, וכל שכן דההיא דאדם חשוב אנן לא בקיאין ביה דמי הוא החשוב בזמן הזה כרבי יוחנן ורבי אבהו, לכך נקט להחמיר ולא חילק, ואף דלענין תספורת הזכיר לקמן דין אדם חשוב, התם שאני, דאף אם אינו באמת אדם חשוב ואפילו אם מרמה את הגוי שפיר דמי, ודע דהכנסת הגדולה בספרו דינא דחיי תמה על רבינו למה הזכיר רבינו דין האפיקורס כאן שהוא דרך אגב, ולא הזכירו במקומו הראוי שהוא בהלכות עבודה זרה עיי"ש, ואיני רואה כל כך תמיהה ודו"ק, וגם בפרק י' דהלכות עבודה זרה פסק דהאפיקורסים מצוה לאבדן ביד מפני שהם מצרים לישראל ומסירין את העם מאחרי ד' הרי שכבר נכלל דין זה.

הלכה יא

ואם דימה לעכו"ם שהוא אדם חשוב וכו'. פלוגתא דר' מאיר וחכמים במתניתין, ומשמע קצת דיש לחוש לדר' מאיר דאסר מכל מקום, מדחזינן לרבי אבהו דקאמר תיתי לי דעברי אדר' מאיר וכו', ושם תנו רבנן, ישראל המסתפר מגוי, רואה במראה, ואוקמוה ברשות היחיד, וכיון דאיכא מראה מתחזי כאדם חשוב ע"כ, ורבינו סבירא ליה (דאלו) [דלאו] דווקא מראה, וזהו שכתב ואם דימה לגוי שהוא אדם חשוב מותר, דפירושו בין ע"י מראה בין ע"י דבר אחר.

הלכה יב

ואין משחיזין להם את הזיין וכו'. משנה ובברייתא שם, ושאר הפרטים השנויים שם ביארם רבינו פרק ט' דהלכות עבודה זרה הל' ח'.

הלכה יד

וכן כל המכשיל עור בדבר וכו'. בספר המצוות לאוין רצ"ט, ביאר רבינו כמה ענינים בלאו זה, וסיים ופשטיה דקרא כמו שכתב תחילה, דהיינו במשיאו עצה שאינה הוגנת לו עיי"ש, ולענין לעבור הלאו נראה דכולם בכלל, אך לענין המלקות [רק] אם עשה מעשה, כיון דרבינו סיים שם, דפשטיה דקרא על המשיאו עצה וכו', משמע דאינך אינן אלא דרך אסמכתא ואין בהם מלקות, וצ"ע.

הלכה טו

או לעבד רשע וכו'. כתב הרב כסף משנה ז"ל, פ"ק דבבא בתרא דף ד', וכשינויא בתרא דקאמר, ואיבעית אימא שאני בית המקדש דאי לאו מלכותא לא מתבני ע"כ, והדבר תמוה לכאורה, דהרי רבינו הזכיר או לעבד רשע, כלומר דאף אם הוא חייב במצוות, כיון שהוא רשע אסור להשיאו עצה טובה, וזהו כשינויא קמא דהתם, דקאמר שאני עבדא דמחייב במצוות, וההיא שעתא כשר היה, שהרי חזר בו ממה שעשה, וצריך לומר דסבירא ליה דלהך תירוצא דחייב במצוות אף אם הוא רשע משיאין, משא"כ לתירוץ דשאני בית המקדש, נפיק מינה דעבד אם הוא רשע אין משיאין, והורדוס לעולם דרשע הוא וחזרתו אינה חזרה, וצדקו דברי הרב כסף משנה ז"ל.

פרק יג

הלכה א

ובהמתו רובצת וכו'. בהמתו רובצת שרבינו נקט ודבר בהווה דדרך המנהיג לילך אחר בהמתו, ולכך נקט מי שפגע בחבירו, אבל אה"נ דאף אם ראה הבהמה לבדה ואין הבעלים עמה חייב לפרוק המשא מעליה, חדא, דכי תראה חמור כתיב, ועוד כיון דמשום צער בעלי חיים הוא, ורבינו פוסק שהוא דאורייתא כרבנן דר' יוסי הגלילי, מה לי הבעלים עמה מה לי היא לבדה, וכן כתב רבינו לקמן הל' ח' להדיא, ודע דבספר המצוות לאוין ר"ע כתב רבינו, הזהירנו מהניח הנבוך במשאו וכו', אם על גבו אם על בהמתו וכו', ע"כ. הרי שציין עיקר הלאו בחבירו, מפני שהדבר נלמד בקל וחומר, אם על הבהמה חסה תורה כל שכן וקל וחומר על האדם, וזו היא כוונתו ג"כ כאן שהזכיר הבהמה שהוא העשה המפורש בפסוק וכל שכן חברו, ואפשר קצת שרמזו במה שכתב

מי שפגע בחבירו, עוד נתבאר בדברי רבינו בספר המצוות עשין ר"ג, שגם על הטעינה נצטוינו להטעין את חבירו כמו בפריקה, הגם דלא שייך בה טעמא דצער בעלי חיים, וזו לא נתבאר בדברי רבינו כאן, אך נוכל לומר דהוא הדין והוא הטעם, דצוותה תורה לטעון לחוש על ממון חברנו, שוב ראיתי להכנסת הגדולה חו"מ סי' ער"ב שדקדק בדברי רבינו והטור ז"ל דמריהטא דלישנייהו משמע דאין מצות פריקה וטעינה אלא בבהמה לא באדם, וכן דעת השואל בשו"ת הרשב"א סי' רכ"ו ורכ"ז עיי"ש, ואילו היו רואים דברי רבינו בספר המצוות הנ"ל היה הדבר פשוט ואין ספק דמעשה דרבי ישמעאל בר' יוסי במציעא דף ל' מוכח הכי עיי"ש.

הלכה ב

ביטל מצות עשה ועבר וכו'. מדיוק הלשון משמע דלא ביטל אלא מצות עשה אחת, וא"כ קצת קשה, דהרי הקדים דמצות טעינה היא מצות עשה אחרת, גם בספר המצוות עשין ר"ב ור"ג מנאן לשתי מצוות, ותו דהתם משמע דגם בפריקה איכא לא תעשה, ואין ספק שאינו אלא מתיבת וחדלת שכתוב בפרשת משפטים אצל פריקה, וכן כתב להדיא שם בלאוין ע"ר, וסיים, וכבר בא ג"כ לאו נפרד בזה הענין, באמרו לא תראה חמור שונאך וכו' ע"כ, שהוא הכתוב בפרשת כי תצא גבי טעינה, וכאן לא הזכיר אלא לא תעשה אחד, ולזה יש לומר דכאן לא רצה להזכיר אלא הלאו שהוא מפורש בתורה, והראיה דגם בספר המצוות לא מנה אלא הלאו דטעינה, אבל מהעשה קשה כאמור, ואפשר דהכא לא נחית רבינו לענין מצות עשה, אלא דרך כלל קאמר, א"כ יש לומר דכיון דכל אחד בפני עצמו רצה לומר פריקה לחודה וטעינה לחודה, בכל אחת שעובר אין בה אלא מצות עשה אחת, ובספר קרית ספר ז"ל כתב, וזה לשונו: ולא פרק ולא טען ביטל מצות עשה, רצה לומר עשה דפריקה וטעינה ועבר על לא תעשה שנאמר לא תראה, דמשמע דבפריקה לחודה ליכא לאו, אם לא פרק, אבל בטעינה עם פריקה איכא לאו וכו' ע"כ, למדנו מדבריו שהבין דברי רבינו שביטל שתי מצוות עשה, אך מה שכתב דבפריקה לחודה ליכא לאו צריך לומר דכוונתו על הלאו מפורש, דאי לאו הכי הרי כתיב בו וחדלת כמו שכתב בספר המצוות.

הלכה ד

כל שאילו היתה שלו וכו'. פשטן של דברים משמע דכל אדם שוין בדבר זה, שאם הוא אדם חשוב ואין דרכו לפרק ולטעון אף אם היא שלו, אף בשל חבירו אינו חייב, וכן נראה ג"כ ממה שכתב בפרק י"א דהלכות גזילה ואבידה הל' י"ז, וזה לשונו: ההולך בדרך הטוב והישר וכו', מחזיר את האבידה בכל מקום ואע"פ שאינה לפי כבודו, משמע

דבסתם בני אדם קאמר, אך אין נראה כן, שהרי שם בהל' י"ג, פסק, מצא שק או קופה אם היה חכם או זקן מכובד שאין דרכו ליטול כלים אלו בידו אינו חייב להטפל בהם, ואומד בדעתו אילו היו שלו וכו' ע"כ, משמע דדוקא זקן או חכם קאמר, אבל שאר בני אדם הרי הם בחיובן אף אם הם חשובים ואין דרכן אף בשלהם, והכי מסתברא דהרי הגמרא בדף ל' [ע"א], לא מרבי מוהתעלמת אלא זקן וחכם הנ"ל, מעובדא דרבי ישמעאל ב"ר יוסי שם, והיינו טעמא דמצינו שחלק [הכתוב] כבוד לזקנים, וחכם הכל חייבים בכבודו, אבל שאר בני אדם דהחשיבות שלהם אינו בא מצד ציויו יתברך, אלא מצד עשרם או תענוגם אינו בדין שידחו עשה של תורה, ותדע עוד, דכמעט רוב העולם אין דרכן לפרק ולטעון אפילו בשלהם, וכי נאמר שכולם פטורים מאלו המצוות, ולפי זה זה הכלל שכתב רבינו כאן לא קאי אזקן דסמיך ליה, והוצרכתי לזה מפני שראיתי בפרישה ז"ל חו"מ סי' ער"ב שהאריך בדבר זה, ולענ"ד נראה פשוט כמו שכתבתי.

הלכה ח

שנאמר עזוב תעזוב וכו'. כתב הרב כסף משנה ז"ל דנלמד ממה שיבא בסמוך, אם היה זקן או חולה חייב ע"כ, ולא ידעתי למה הוצרך ללמדו מזקן או חולה, דהא תלמוד ערוך הוא שם, עזב תעזב אין לי אלא בעליו עמו, שאין בעליו עמו מנין, תלמוד לומר עזב תעזב מכל מקום, הקם תקים אין לי אלא בעליו עמו, שאין בעליו עמו מנין, תלמוד לומר הקם תקים מכל מקום, ופירש רש"י, עזב תעזוב פריקה, הקם תקים טעינה, ע"כ.

ועל מה שכתב רבינו,

ואם היה בעל הבהמה שם וכו' פטור, הטור ז"ל חו"מ סי' ער"ב כתב דפטור ממצות פריקה, אבל מטעם צער בעלי חיים חייב, וכתב שם הבית יוסף שכן דעת רבינו, ושסמך על מה שכתב לקמן הל' י"ג ע"כ, וכדי שלא יחלוק רבינו על הטור ז"ל, נוכל לפרשו כן, אף אם אינו מוכרח, דכיון דחבירו שהוא בעל החמור עומד שם מה לו לזה הצער, אך ההיא רובץ ולא רבצן רובץ ולא עומד שהביא הבית יוסף שם, שהרי"ף ורבינו השמיטוה, מפני דאף שפטורים מדין טעינה חייבים מדין צער בעלי חיים, בהא ודאי שכן נראה האמת.

הלכה ט

אבל בהמת העכו"ם ומשאו וכו'. הרב כסף משנה ז"ל ביאר כוונת רבינו דלענין טעינה קאמר, אך לענין פריקה פשיטא דחייב אף בבהמת כותי משום צער בעלי חיים, ולפי זה מה שסיים רבינו בבהמת הכותי, ומשאו דאינו מיטפל בה אלא משום איבה, הכוונה על הטעינה, דאילו על הפריקה בלאו טעמא דאיבה חייב משום צער בעלי חיים, אלא דאכתי קשה קצת אמאי לא ביאר רבינו להטעינה יין נסך אין זקוק לה, שכן אמרו שם בהך סיפא

להדיא, ואולי יש לומר משום דמלתא דפשיטא מהתם דמשמע דלא מחייבינן ליה משום איבה, אלא בהיתרא, אבל באיסורא אין חכמה ואין תבונה וכו', ודברים מגומגמים הרבה ראיתי להמבי"ט ז"ל בזה, וזה לשונו: בהמת גוי ומשא ישראל וגוי מחמר, או בהמת ישראל ומשא גוי חייב לפרוק ולטעון משום צער ישראל, אבל בהמת גוי ומשא גוי פטור, דתניא התם בהמת גוי ומשא ישראל וחדלת ואוקימנא לה כר' יוסי הגלילי דאמר צער בעלי חיים לאו דאורייתא, משמע דלרבנן לא דרשינן וחדלת אלא לבהמת גוי ומשא גוי דפטור, ואינו חייב בטעינה אלא משום איבה, ומפריקה פטור מטעם פריקה כדדרשינן וחדלת, וחייב משום צער בעלי חיים, וכמו שכתב הרא"ש בפסקיו עכ"ל, והקושי מבואר דרבינו בגוי מחמר כתב דאינו זקוק לו, ובאינו מחמר חייב על שתיהם, ואיך כתב הרב דאף במחמר חייב לטעון ולפרוק, ועוד לפי דבריו מה הקשה הטור על רבינו, ומה השיב הרב המרשים, ומה הליץ הרב כסף משנה ובבית יוסף חו"מ סי' ער"ב, ועוד לפי דבריו דלרבנן קרא דוחדלת לא אתא אלא לבהמת גוי ומשא גוי, אבל בהמת ישראל ומשא גוי או בהיפך חייב בפריקה וטעינה, א"כ למה לי גוי מחמר, ותו דמדכתב דקרא דוחדלת לא אתא אלא לבהמה גוי ומשוי גוי, מעתה בבהמת גוי ומשוי ישראל חל עליה חיוב דפריקה וטעינה מן התורה, ואיך סיים משום צער ישראל, וצ"ע. ובספר לחם יהודה ראיתי שנדחק הרבה בביאור דעת רבינו עיין עליו.

הלכה י

אינן רשאין חביריו להקדים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל, פירוש אין חביריו רשאין לדרוס עליו וכו' ע"כ, איני יודע איך יפרש שזו היא כוונת רבינו, שמלבד מה שכתב הרב כסף משנה דאיך היה אפשר לומר שיהיה להם רשות לדרוס על החמור שנפל שאפשר שימיתוהו בדריסתם וכו' ע"כ, ומכל שכן שהם טעונים במשאות, זאת ועוד, שרבינו כתב, ולעבור מעליו, נפל רשאין לעבור מעליו, ולפי פירוש הראב"ד ז"ל לא הוי ליה למכתב מעליו, אלא עליו, לכן נראה דהראב"ד נחית לפרש הברייתא, וכאילו משיג על רבינו.

הלכה יד

השונא שנאמר בתורה וכו'. כבר ידוע מה שתמה הרב כסף משנה על רבינו, דמאחר שהוא פוסק כרבנן ור' שמעון דסבירא להו צער בעלי חיים דאורייתא, מעתה על כרחך דשונא הנאמר בתורה, בין שונא ישראל בין שונא אומות העולם הוא, ובראשונה נדחק דמה שכתב רבינו לא מאומות העולם הוא, אלא מישראל, הכוונה לא מאומות העולם הוא בלבד, אלא אף מישראל, ועוד נדחק עם מה שכתבו התוס' (דהני מילי) [דהוי מצי] לשנויי ישראל בחנם, כותי בשכר עיי"ש, והדוחק מבואר שהתירוץ הראשון הוא רחוק

מפשט הלשון, וגם השני הרי רבינו לא חילק בין גוי לישראל בחנם או בשכר, ועוד דמה יענה להרי"ף ז"ל דפסק דצער בעלי חיים דאורייתא, ואפ"ה פסק להך דשונא שאמרו וכו', ויותר נראה לענ"ד לומר עם מה שכתב הכסף משנה עצמו למעלה, דטעם טעינה ופריקה לחוד, ואיבה לחוד עיי"ש, הכי נמי נימא דלעולם בין שונא ישראל בין שונא אומות העולם חייב בפריקה, מטעם צער בעלי חיים, אלא דבשונא ישראל קפיד רחמנא טפי במצות עשה של פריקה וטעינה, כדי לכוף היצר הרע, דאף דמן הדין פריקה קודמת לטעינה, מטעם כדי לכוף, תקדום לטעינה ואח"כ יתעסק בפריקה, ותירוץ זה היה יכול התלמוד לתרץ כשהקשה מהברייתא, דשונא שאמרו וכו', אלא דלפי שיטתו השיבו סברת אשונא דקרא קאי וכו', וכעין מה שכתבו התוס' שם, דהוה מצי לשנויי באופן אחר, ונמצאו דברי רבינו מכוונים, ודרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.